

Acta Rovenii

Inleiding

door Guus Goorhuis

Het Utrechts Archief (*HUA*), Collectie Rijsenburg 17, inv.nr. 130:
Acta Rovenii,
verhandeling door de proost Philippus Rovenius over oprichting, inrichting, functionarissen, voorschriften, rechten, goederenbezit etc. van het (*Oldenzaalse Plechelmus*)kapittel, 1616, met voorin afschriften van akten betreffende goederen van het kapittel, 1380-1592,
1 deel.

HUA, Coll.Rijsenburg 17, inv.nr. 131:
Afschrift van de *Acta Rovenii*, met aanvullingen betreffende af te leggen eden, statuten en hofboek van het kapittel etc., door Herman ter Hoente, deken van Oldenzaal, rector van het klooster te Gleen, (tweede helft 17^e eeuw. 1 deel.

HUA, Coll.Rijsenburg 17, inv.nr. 132:
Uittreksels uit de *Acta Rovenii* en de aanvullingen daarop, (17^e en 19^e eeuw). 1 omslag.

Bovenstaande omschrijvingen zijn overgenomen uit:

C.C. De Gloppe-Zuiderland en L.P.W. De Graaf: Inventaris van de Collectie Rijsenburg. Verzameling archivalia en documentalia, toebehorend aan het aartsbisdom Utrecht. Rijksarchief Utrecht (nu Het Utrechts Archief), 1983.

Voor een nadere karakteristiek van deze Collectie Rijsenburg zie: Guus Goorhuis: Pastoor Geerdink, Plechelmus en het kapittelarchief, in: Guus Goorhuis en Jan Oude Nijhuis (red.): *Plechelmus. Zijn kerk, liturgie en kapittel te Oldenzaal*. Zutphen 2005, p.215-216.

Van de zogeheten *Acta Rovenii* uit het handschrift inv. nr. 130 handschrift zijn de hoofdstukken 1 tot en met 26 in transcriptie uitgegeven in de bekende reeks *Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht (AAU)*, in de delen 3, 4 en 5 (1876, 1877 en 1878), verzorgd door de pastoors J. Geerdink (die het oorspronkelijke handschrift van Rovenius in bezit had) en G. Hilhorst. De bewerkers hebben overigens eveneens gebruik gemaakt van inv. nr. 131, een zeventiende-eeuws afschrift van de *Acta Rovenii* door Herman ter Hoente, waarbij laatstgenoemde meerdere aanvullingen noteerde.

Van de hoofdstukken 1 tot en met 18 is door Geerdink / Hilhorst ook een vertaling gemaakt. Hilhorst gaf in *AAU* 4 (1877), p. 441 aan, dat de volgende hoofdstukken, 19 tot en met 26, ook goed leesbaar zouden zijn zónder vertaling, daar ze volgens hem bijna uitsluitend eigennamen zouden bevatten. En in *AAU* 5 (1878), noteert Hilhorst aan het eind van hoofdstuk 26 (p. 164): “*Wordt vervolgd*”.

Er is echter geen vervolg meer gepubliceerd in *AAU* of elders. In 2009 is op initiatief van Gerard Bartelink en Guus Goorhuis begonnen om van de ontbrekende hoofdstukken 27 tot en met 40 een transcriptie en vertaling te realiseren en deze uiteindelijk op de website van de Plechelmusbasiliek te publiceren, waardoor het volledige manuscript van Rovenius – dat tevens

voorzien is van aanvullingen van zijn opvolgers Hendrik Van Vorden en Herman Ter Hoente – beschikbaar komt voor onderzoekers. Gerard Bartelink heeft voor dit doel tevens de negentiende-eeuwse vertaling van de hoofdstukken 1 tot en met 18 van de *Acta Rovenii* nagezien.

De hier gebruikte transcriptie van de hoofdstukken 27 tot en met 38 is al eerder vervaardigd en is van de hand van D. Bente en vervolgens nagezien en vertaald door Gerard Bartelink. Daarbij is tevens gebruik gemaakt van een ander handschrift van het Plechelmuskapittel uit de Collectie Rijsenburg en wel inv.nr.132: Uittreksels uit de *Acta Rovenii* en de aanvullingen daarop; 1 omslag (17^e en 19^e eeuw).

Daarmee is deze taak echter nog niet afgerond: ontbrekende passages uit Rovenius' *Acta* zullen daarom alsnog worden gefotografeerd, getranscribeerd en vertaald. Ook de in dit 17^e-eeuwse manuscript opgenomen afschriften van akten en dergelijke zullen ter hand genomen worden. Dit project blijft voorlopig dus *Werk in uitvoering*...

Alle teksten zijn bewerkt door Guus Goorhuis en op 30 december 2009 gepubliceerd op de website van de Oldenzaalse St. Plechelmusbasiliek: www.plechelmusbasiliek.nl onder het lemma **ROVENIUS. TEKSTEN EN BRONNEN**.

Tot slot nog enkele opmerkingen over het origineel van de *Acta Rovenii* (inv.nr. 130). Het is een boek op A-4 formaat met beschadigd leren kaft; op de voorkant bevindt zich een restant van een koperen slot. De achterkaft is ruim 12 cm naar binnen gevouwen, om zo het boek te kunnen sluiten. Het deel van het slot dat hier op gezeten moet hebben, ontbreekt. Verder zijn vóór- en achterin het boek enkele perkamenten stroken zichtbaar van een Antiphonarium, gebruikt bij het inbinden ervan.

Pastoor J. Geerdink, ooit eigenaar van dit handschrift, heeft vóórin geschreven: "*Possessor J. Geerdink Pastor in Lutte 1856*".

De voorlaatste bladzijde van het boek is afgesneden, waardoor een smalle strook papier is overgebleven, van ongeveer 30 bij 8 cm. Daarop schreef Geerdink (het boek daarbij 'verkeerd om' houdend) het volgende:

"Deze Acta Rovenii, met zijn eigen hand geschreven omtrent 1616, zijn met zorg behouden gebleven na de suppressie des Kapittels S. Plechelmi te Oldenzaal. 1629 wierden ze toevertrouwd met andere kerkelijke schatten aan den kapitein Beumer. Deze kath. familie woonde op de havezathe van Geesteren thans Eijlershuis genoemd - ; hij bracht ze ter bewaaring naar Lingen; vandaar zijn ze verzonden naar Fürstenaau; daarop ter bewaaring in het Broederenklooster te Münster. Omtrent 1672 arriveerden ze in het klooster S. Maria=Vlucht te Glan. De Rector van dit klooster Herman te Hoente wierde Kapitein Deken S. Plechelmi en door den vorstbisschop van Münster B: van Galen aangesteld tot Administrator der kerkelijke goederen van Twenthe - bij acte van den 15 august 1672, getekend in zijn Veldlager voor Groningen. - H. ter Hoente maakte eene volstandige afschrift dezer Acta Rovenii. Deze en de originele acta R: bleven in het klooster te Glan. Na de suppressie van dit klooster 1812 wierden ze gezonden door den rentmeester des kloosters aan de R.K. pastorij te Lossen. Bewaard op zolder wierden ze mij aangeboden door den Weledelen Heer J. Peese Binkhorst Burgemeester te Oldenzaal. Om tot den druk over te geven heeft de ondertekende met nieuw afschrift in triplo 1873 aan Mgr. Aartsb; van Utrecht overgezonden voor de aartsbisschoppelijke Bibliotheek.

J. Geerdink p "

ACTA ROVENII Vertaling der hoofdstukken 1 - 18

Hoofdstuk 1. De stichter en beschermheer van de kapittelkerk van Oldenzaal en zijn relieken

De vrome stichtingen van onze voorouders en de prijzenswaardige statuten en gebruiken van onze roemruchte collegiale kerk van Sint Plechelmus te Oldenzaal mogen niet in het vergeetboek terecht komen of in onbruik raken. Evenmin mogen de goederen die onze voorouders hebben nagelaten om de goddelijke eredienst in stand te houden door nonchalance of nalatigheid in vreemde handen overgaan, verkwest worden of verloren gaan. Daarom heb ik, Philippus Rovenius (Philips van Rouveen), deken van genoemde kerk, gemeend naar vermogen hierover het een en ander op schrift te moeten stellen.

Het was in het jaar des Heren 954 dat de doorluchtige Balderik van Kleef, aartsbisschop van Utrecht, tot eer van God en van Sint Plechelmus te Oldenzaal een college van kanunniken stichtte. Omtrent het jaar 753 was deze heilige vanuit Scotia vanwaar hij afkomstig was, naar Pippijn, de koning van de Franken, gereisd. Hij had zijn bisschopszetel in Whithern en Kings Chapel (Casa Candida et Capella Regia) vaarwel gezegd omdat hij het evangelie van Christus onder ongelovigen en barbaren wilde verkondigen. Pippijn zond hem naar de Friezen en het gebied van Overijssel. Daar missioneerde hij onder de Tubanten, de bewoners van Twente, die van het christelijk geloof dat de heilige Marcellinus tweeënzestig jaar bij hen gepreekt had (zoals Sint Ludger in zijn levensbeschrijving van Suitbert verhaalt) in het heidendom dreigden terug te vallen. Door zijn inspanningen verzwakt en hoogbejaard koos hij tenslotte de Sint Pietersberg bij Roermond die hij van koning Pippijn gekregen had, uit om er met zijn medebroeders Otger, Wiro en enkele anderen God te dienen. Daar gaf hij ook zijn heilige ziel aan God terug.

Voornoemde Balderik liet het lichaam van Plechelmus vandaar naar Oldenzaal overbrengen en stichtte er een kanunnikencollege dat daar God moest dienen. De kerk die daar aanvankelijk ter ere van van God en om paus Sylvester te gedenken gebouwd was, breidde hij uit, begiftigde haar rijkelijk en gaf haar vervolgens de naam Plechelmuskerk.

In die kerk rust ook een gedeelte van het gebeente van de stichter Balderik zelf onder een kleine grafsteen. Balderik van Kleef was gedurende 59 jaar bisschop van Utrecht. Zijn gedachtenis wordt zowel hier als in Utrecht in ere gehouden (*vgl. Ecclesiasticus 45,1*). Zo leven ook andere weldoeners voort in onze herinnering, van wie de namen in het memorieboek van de Plechelmuskerk vermeld staan. Dit boek, op perkament geschreven en in houten schutbladen samengebonden, heb ik met nog drie of vier andere memorieboeken vergeleken en wat er ontbrak heb ik in 1613 aangevuld.

Wat de heilige resten van onze kerkpatroon betreft: tot op de dag van vandaag is het lichaam van Sint Plechelmus bijna geheel bewaard gebleven in een hiervoor vervaardigd reliekschrijn. Dat wordt op de feestdag van onze beschermheilige en op de jaarlijkse herdenking van de kerkwijding in processie rondgedragen. Ook hebben we het volledige hoofd van Sint Plechelmus, in zilver gevat, en verder nog enkele andere relieken in een zilveren kruis waarin zich ook een splinter van het hout van het Heilig Kruis bevindt. (*Terhoente heeft in de marge geschreven: Overigens is een deel van de kaak door de eerwaarde deken Hendrik Vorden aan de aartshertogen Albert en Isabella in Brussel geschonken.*)

Hoofdstuk 2. Het aantal prebenden en beneficies en de halve prebenden

De proosdij buiten beschouwing gelaten heeft ons kanunnikencollege vijftien volledige prebendes. Vroeger had het negen vicarieën maar dat zijn er nu nog acht. De vicarie van de heilige Maagd Maria is namelijk op last van zijne doorluchtige hoogwaardigheid Sasbout, aartsbisschop van Philippi en apostolisch vicaris, in 1607 met die van Sint Jan de Doper samengevoegd vanwege de karige inkomsten waarover elk van beide vicaries beschikte. Wanneer deze prebenden en vicarieën vrijkomen, worden ze om de maand beurtelings door de paus en het Kapittel vergeven. De paus vergeeft ze in de maand januari, het Kapittel of degene die bij toerbeurt de zaken van het Kapittel behartigt (de turnarius of beurtenaar) in de maand februari en zo het jaar rond. Een uitzondering hierop vormt de vicarie van Sint Anna. Hier hebben de kerkmeesters als beschermheren het recht in overleg met het Kapittel met een kandidaat te komen.

Alle vicarissen kunnen delen in de presentiegelden of de verdeling in het koor. Daarbij ontvangen twee vicarissen evenveel als één kanunnik met volledige rechten. De bezitter van een halve prebende heeft een persoonlijke verblijfplicht en moet subdiaken zijn. Van de presentiegelden ontvangt hij evenveel als een vicaris. Bij de verdeling van het geheel van de prebenden staat hij weliswaar met de anderen gelijk maar hij mag pas als laatste zijn keuze maken en van wat de proost uitdeelt krijgt hij niets behalve enkele guldens. Dat laatste komt verderop nog ter sprake. Om de drie weken moet hij in het koor het epistel zingen.

De eerste tien prebenden zijn voor de priesters. Daarom moeten de oudste tien kanunniken priester zijn. Hun naam *hebdomadarii* (een week lang in functie) ontlene ze daaraan dat ze, ieder op zijn beurt, gedurende een week dienst doen aan het hoogaltaar en als voorzangers in het koor, de deken niet uitgezonderd. De drie volgende kanunniken moeten de rang van diaken hebben, de twee jongste en de bezitter van de halve prebende dienen subdiaken te zijn. Op hoogtijdagen, dubbele feesten en de zondagen tussen Pasen en Pinksteren heeft een kanunnik en niet een vicaris de leiding. In het derde hoofdstuk van de statuten, die door de bisschop van Utrecht, de hoogerwaarde heer Frederik, markgraaf van Baden, in het jaar des Heren 1514 vernieuwd en goedgekeurd zijn, wordt dit nader toegelicht. De oude statuten waren immers in 1510 verloren gegaan, toen hertog Karel van Gelder de stad in brand liet steken en plunderen. Daarbij gingen ook tal van andere gezegelde documenten en brieven van het Kapittel verloren. Er volgden bovendien nog een andere plundering door huursoldaten uit Minden die in de stad waren toegelaten en enkele belegeringen in de jaren daarna. Niettemin bleven deze nieuwe statuten bewaard evenals wat gezegelde brieven en oude registers. Ook een enkel kerksieraad, een monstrans en enkele kelken overleefden deze troebelen. Al eerder, in 1492, was de stad Oldenzaal eveneens door vuur geteisterd, de zogenaamde Helmichsbrand, waarbij ook een groot deel van de kerk met het orgel in vlammen was opgegaan. In die tijd was er meermaals over beraadslaagd om het kanunnikencollege naar Zwolle over te brengen. Het scheelde niet veel of de Zwollenaren hadden dat gedaan gekregen maar enkele kanunniken, vooral twee broers uit Oldenzaal, hadden zich, verknocht als ze waren aan hun stad, hiertegen fel verzet. Wat Oldenzaal te verduren kreeg vanaf het jaar 1566, tijdens de recente burgertwisten die tot in dit jaar 1613 waarin wij dit schrijven, blijven aanhouden, hoe de stad enkele keren ingenomen en weer heroverd werd, en altijd opnieuw de druk van een fors garnizoen voelde, dat is aan iedereen genoegzaam bekend.

Hoofdstuk 3. De proosdij en de proost.

De proosdij is bij de oprichting van het nieuwe bisdom Deventer bij dit bisdom ingelijfd en het is de vorst die deze nu vergeeft. De proost moet een eed van trouw (*Terhoente: gehoorzaamheid en trouw*) aan het Oldenzaals Kapittel zweren en tevens dat hij de rechten en vrijheden van die kerk naar vermogen zal beschermen. De volledige inhoud van de eed van de proost vindt men op perkament geschreven in het statutenboek, samen met de eedformulieren voor de deken, de kanunniken, de vicarissen, de bezitter van de halve prebende, de regent van het gasthuis, de onderpastoor en de kapelaan.

Tot de taak van de proost behoort ook de toewijzing van de zestien porties van de prebenden van het Kapittel. Daarbij maakt het niet uit of alle kanunniken aanwezig zijn geweest of niet. Twee van deze aandelen vallen de deken toe, de overige veertien aan de andere kanunniken of namens hen aan het Kapittel. De deken krijgt uit de proosdij 20 mud rogge en 32 mud gerst, de overige kanunniken ieder 10 mud rogge en 16 mud gerst. De helft van dit graan moet op Sint Andreasdag worden uitgekeerd, de andere helft op het feest van Sint Petrus' Stoel.

Verder moet de proost aan het Kapittel 8 mud rogge - Deventer maat - van de tienden in Haaksbergen leveren. En wil een kanunnik die in het bezit van een prebende is, met toestemming van het Kapittel op reis gaan om een wijding te ontvangen, dan moet de eerwaarde proost hem een paard en reiskosten ter beschikking stellen en volgens de regels van het Kapittel voor zijn wij-brief zorgen, mits hij als kanunnik bij de kerk van Oldenzaal wil resideren. Bovendien moet de proost persoonlijk of via zijn econoom jaarlijks de volgende cijnsen aan het Kapittel uitbetalen.

Op Sint Jacob 12 pond. Deze zijn elk een equivalent van 2 daalder en 4 stuiver en bestemd voor de presentiekas.

Op Sint Lambertus 48 pond oftewel 8 daalder en 16 stuiver.

Op Sint Andreas 4 pond oftewel 21 stuiver en 5 plakken (*In de marge: Die vallen de deken toe, als hij een paard heeft dat hij moet onderhouden of een knecht, of anders aan hen die de weekdienst hebben*).

Op het feest van Maria-Zuivering (*Maria-Lichtmis*) 96 pond, dat is evenveel als 17 daalder en 2 stuiver. Hiervan zijn voor de afzonderlijke kanunniken of voor hen die voor hen de weekdienst verrichten 1 daalder en 2 stuiver; voor de deken het dubbele: 2 daalder en 4 stuiver.

Op het feest van Petrus-Stoel 4 pond, gelijk aan 21 stuiver en 5 plakken voor de presentie kas.

Op het Pinksterfeest 48 pond, dat is evenveel als 8 daalder en 16 stuiver. (*Aanvulling van Terhoente: De deken krijgt een dubbel deel: 1 daalder en 2 stuiver; de andere kanunniken of zij die voor hen de weekdienst verrichten ieder 1/2 daalder en 1 stuiver*).

Het boek van Hont vermeldt dat de fungerende deken uit de inkomsten van der proosdij - met uitzondering van de bijdrage aan de presentiekas - recht heeft op een dubbel aandeel. De proost verklaart tevens onder ede dat hij het zegel van zijn rechtsmacht aan niemand zal toevertrouwen tenzij met de volledige instemming van de deken en van het Kapittel (of tenminste het verstandigste deel van de kapittelheren).

Wanneer het hun goedgevindt, kunnen deken en Kapittel de zegelbewaarder ontslaan en op verzoek van de kapittelvergadering een ander in zijn plaats aanstellen.

De proost van Oldenzaal is aartsdeken van Twente en Lingen en heeft rechtsmacht in heel Twente en het gebied van Lingen alsmede in de nedergraafschap Bentheim. Ulzen, Veldhuizen, Emmelenkamp en Laerwolt en zowel daar als in Twente en in Lingen en het daarbij behorend gebied houdt de proost of zijn gevolmachtigde regelmatig zenddagen (*bijeenkomsten waarbij op kerkelijk gebied regelingen getroffen worden en recht wordt gesproken*). Hij stelt pastoors en kapelaans aan, men legt hem twisten en geschillen over kerkelijke zaken ter beslissing voor en hij deelt het vormsel uit. Men voldoet het cathedratricum (*de gift voor de kathedraal, als erkenning van de hoogste macht van de bisschop*) en draagt ook andere heffingen af, zoals die in de boeken van ontvangsten en uitgaven en de protocollen van de kerkelijke rechtsfunctionarissen geregistreerd staan.

In de synodale vergadering van het aartsbisdom Utrecht heeft de proost van Oldenzaal bij het geven van zijn mening - alsmede bij de algemene processies en andere dergelijke gelegenheden - de voorrang boven de proost van Sint Pieter, van Sint Jan en de Heilige Maagd Maria (te Utrecht) en hij volgt onmiddellijk op de proost van Deventer. Dit blijkt uit een uittreksel uit een boek uit de bibliotheekkamer van de kerk te Utrecht dat tot de documenten van het Oldenzaals Kapittel behoort. Verderop geven we nog een lijst van de goederen van de Oldenzaalse proosdij. Als hij eenmaal geïnstalleerd is, zal de proost ervoor zorgen dat aan de administrateurs of kameraars van de kerk binnen twee weken 20 oude schilden ter hand gesteld worden of een gelijkwaardig bedrag en verder 4 Rijnse goudgulden aan de klokkenluider van de kerk, en 2 aan de secretaris van het Kapittel (*Deken Van Vorden noteert in de marge: Dat is tweemaal zoveel als de pasbenoemde kanunniken betalen voor de rechten van de investituur (officiële installatie). Ook de hoogerwaarde heer Philippus Rovenius betaalde dat bedrag, namelijk 88 daalder (met een daalderwaarde van 30 stuiver) en 24 stuiver. En hij legde de dubbele proosteed af op 3 maart 1615, terwijl hij apostolisch vicaris was in alle Verenigde provincies en de herwonnen gewesten: Oldenzaal, Lingen en Groenlo. Door mij, deken Hendrik Vorden, werd hij naar zijn gestoelte in het koor geleid, geïnstalleerd als proost en het proosdijhuis binnengeleid.*)

Hoofdstuk 4. De deken, het Kapittel en de kapittelheren

De functie van deken van onze kerk is alleen door verkiezing te verkrijgen. Dat is altijd zo geweest. Men mag alleen iemand kiezen die in feite priester is of in ieder geval binnen een jaar tot priester zal worden gewijd. Als de gekozene zijn prebende enige tijd wil opgeven, moet hij ook de functie van deken vrij aan het Kapittel overdragen. Ook als de gekozen deken elders een beneficie krijgt en zich daar liever wil vestigen, moet hij vanaf dat ogenblik het Kapittel de mogelijkheid bieden een ander voor het dekenaat te kiezen volgens de regels die de kapittelheren op 6 november van het jaar 1565 en in 1582 hebben vastgesteld.

Het behoort tot de taak van de deken ook de belangen van onze kerk buiten het aartsdiaconaat te behartigen. Zo nodig zal het Kapittel zijn uitgaven voor zijn rekening nemen en kan hij van de diensten van een bekwame en ervaren knecht gebruik maken. Binnen het aartsdiaconaat berust die taak bij de administrateurs of kameraars van het Kapittel. Op hoogtijdagen en plechtige feesten moet de deken de gezongen hoogmis opdragen, voorgaan bij de getijden en het Allerheiligste dragen bij plechtige processies.

Is hij verhinderd of afwezig, dan zal de senior en de na hem komende in waardigheid hem vervangen. De deken moet zich ervan bewust zijn dat hij herder is van de hem toevertrouwde geestelijken. Behalve een kleine kamp met een visvijver buiten de poort (*Terhoente: Steenpoort*) heeft het dekenaat geen bijzondere inkomsten.

Vroeger beschikte de deken weliswaar over een tweede kamp bij Ventrink buiten diezelfde poort maar deze werd uiteindelijk na jarenlang geen vruchten te hebben opgeleverd met algemene instemming van de kapittelheren voor 320 goudgulden van de hand gedaan. Van de opbrengst werden 200 gulden besteed voor de aankoop van het kloosterhuis bij het kerkhof waar vroeger de eerwaarde heer Johan Nijkerk woonde. Met de rest bekostigde men de herstelwerkzaamheden.

Dat huis is sedertdien voor het dekenaat bestemd. De fungerende deken mag er vrij wonen en is alleen verplicht jaarlijks 3 1/2 mud rogge te leveren als bijdrage voor de presentiegelden. Wat de jaarlijkse inkomsten betreft staat hij met de andere kanunniken gelijk. Wel heeft hij bij de verdelingen de eerste keus en krijgt hij een dubbel aandeel uit de opbrengst van de door de proost beheerde kapittelgoederen.

De deken heeft het recht een vicaris in Lossen te benoemen maar de pastoor van die kerk wordt door het Kapittel of door degene die bij toerbeurt de kapittelzaken regelt aangewezen. Niemand wordt tot het Kapittel toegelaten die de rang van subdiaken bezit en niet een jaar lang als aspirant residentie bij de kerk heeft. De oudste tien kanunniken moeten ook priester zijn.

De deken laat de kapittelheren voor een vergadering door een administrateur oproepen die hun daags te voren vóór zonsondergang daarvan kennis moet geven. Zij die hiervan bericht gekregen hebben, mogen niet wegblijven, zeker niet wanneer ze onder ede of op straffe van een boete zijn opgeroepen. De pastoor hoeft niet present te zijn of hij moet speciaal zijn uitgenodigd. Het Kapittel wordt bijeengeroepen zo dikwijls daarvoor een dringende reden bestaat. Dit wordt aan het oordeel van de deken overgelaten die in de regel ook jaarlijks twee- of driemaal een tuchtbijeenkomst houdt waarbij terechthwijzingen en straffen wegens tekortkomingen gegeven worden. Ook gold een tijdlang de regel dat er in ieder geval op vrijdag zou worden vergaderd. (*In margine door deken Van Vorden: dat is ook nu gebruikelijk. - Terhoente voegt toe: zoals gangbaar was ten tijde van deken Hendrik Vorden en Johan Trutius*).

In de kapittelvergadering moet men alle onenigheden die zich tussen kanunniken of gebeneficiëerden van onze kerk voordoen bespreken en daarover beslissingen nemen. Hetzelfde geldt voor klachten die door een leek tegenover een kanunnik, gebeneficiëerde of ondergeschikte van ons Kapittel worden ingediend.

De deken moet ervoor zorgen dat hij nooit hardnekkig tegen het college of een van zijn medebroeders ingaat en geen zaak die binnen de beslotenheid van het Kapittel moet blijven, doorgeeft aan de paus, een aartsbisschop of een bisschop, tenzij het Kapittel hem onrechtvaardig bejegt of in strijd met de wettig vastgestelde regels handelt.

Naast hun gewone inkomsten hebben de kapittelheren nog enkele vaste neveninkomsten. Daaronder vallen de smalle tienden die ze onderling evenredig verdelen. De oudste kanunniken hebben daarbij de eerste keuze. De jongste krijgt een deel meer of minder naargelang er een tiende overschiet of te weinig is.

Iedere kanunnik heeft verder een kamp ter beschikking die vlak bij de stad ligt en sommigen bovendien een kleine akker of een prebendentuintje of iets anders daarvoor in de plaats.

De gebruikelijke extra baten bij nieuwe verpachtingen, bij brieven van ontslag uit horigheid, bij overlijden van boeren enzovoort en bij de installatie van een nieuwe kanunnik of vicaris worden onder de kapittelheren verdeeld. Ook de pastoor deelt hierin mee, al is het niet vanzelfsprekend dat hij voor de kapittelvergaderingen wordt opgeroepen. De deken is de zegelbewaarder van het Kapittel en ontvangt van oudsher voor het aanbrengen van het zegelstempel op enigszins belangrijke documenten een oude schild met een waarde van één daalder en 42 stuiver (*Terhoente voegt hier toe: zoals hij ook nu nog krijgt*).

Hoofdstuk 5. De kameraars of administrateurs van het Kapittel

Aangezien ons Kapittel nooit een eigen rentmeester gehad heeft, worden volgens een oude traditie ieder jaar, ook nu nog, uit de leden van het Kapittel twee kameraars oftewel administrateurs over de bezittingen van onze kerk aangesteld. Het is hun taak binnen het aartsdiaconaat de kwesties die zich voordoen te regelen en af te handelen, de garven en de grove tienden van onze kerk stipt op de akkers en de tiendplichtige landerijen in te zamelen en er scherp op te letten deze niet aan bedriegers of wanbetalers in gebruik te geven of te verpachten. In alles moeten ze het belang en het nut van de kerk vooropstellen, niet dat van zichzelf. Deze bijeengebrachte tienden moeten ze samen met de andere inkomsten op last van de deken en het Kapittel verdelen onder de kanunniken en de andere belanghebbenden en hun doen toekomen. Hiertoe behoort in het bijzonder het geheel van de prebenden: de inkomsten uit de gezamenlijke goederen van het

Kapittel, de verdeling op het feest van Gereon en Victor, de presentiebriefjes en de dagelijkse uitdelingen of de jaarlijkse na het feest van de Elfduizend maagden.

Daarbij behouden deken en Kapittel altijd de bevoegdheid een langere of kortere tijd voor voornoemde administrateurs vast te stellen om die taken uit te voeren. Deze beheerders zijn verplicht over de inkomsten en baten die ze in naam van onze kerk hebben ontvangen en uitgeleend - zowel alles samen als elk onderdeel afzonderlijk - over het jaar van hun beheer, aan de deken en het Kapittel op het feest van Aegidius een financieel verslag over te leggen dat aan de wettelijke eisen voldoet en zich daarover te verantwoorden. Bij verzuim wordt hun het recht ontzegd in de dagelijkse en jaarlijkse uitdelingen te delen zonder dat daar een verzoek of verklaring aan voorafgaat. Degene die de afwezigen noteert zal deze beheerders ogenblikkelijk als geschorst registreren, tenzij de deken en het Kapittel of bij afwezigheid van de deken de senior van onze kerk wegens dringende wettige redenen voor hen een andere geschikte datum hebben vastgesteld waarop ze verantwoording kunnen afleggen over hun financieel beheer.

Wanneer er na goedkeuring van de stukken nog wat aan inkomsten en verdere ontvangsten binnenkomt, moeten ze dat terstond aan de volgende administrateurs overdragen ofwel aan hen die daarvoor van de deken en het Kapittel opdracht hebben gekregen. Het moet ten bate van de kerk besteed worden.

De taak van beheerders of administrateurs van het Kapittel zullen de kapittelheren beurtelings op zich nemen, de deken niet uitgezonderd. Er kan een uitzondering worden gemaakt als iemand die aan de beurt is, verhinderd is of om een andere reden deze taak niet goed kan vervullen, of ook als iemand de benoeming weigert aan te nemen maar wel - met instemming van de deken en het Kapittel - een geschikte en ervaren kapittelheer als zijn plaatsvervanger kan voordragen. Bovendien kunnen de deken en het Kapittel, voor het geval een nieuweling aan de beurt is die ze vanwege gebrek aan inzicht en ervaring niet voor een dergelijke taak berekend achten, voor dat jaar een ander in zijn plaats aanstellen mits geen kwaadwillige naijver in het spel is maar deze regeling de kerk ten goede komt. Dit wordt aan hun geweten overgelaten.

Verder bestaat er een besluit van de kapittelheren dat aan de administrateurs of kameraars van het Kapittel die er in een bepaald jaar zijn voor de moeite die ze zich geven - en als ze van een paard gebruik willen maken, voor het onderhoud daarvan - uit de gemeenschappelijke kapittelgoederen 20 mud haver moet worden toegewezen en bovendien 6 daalder. En daarbij nog één daalder in de oogsttijd, alles onder elkaar te verdelen.

Bovendien valt hun de tiende van vier akkers van Gettekotte in Ootmarsum ten deel en wordt hun een boom in De Lutte toegewezen voor brandhout omdat ze verslagen maken van wat er op de bijeenkomsten van de buurschap besproken wordt.

De administrateurs treden met Pinksteren in functie. Op dinsdag na Pinksteren verschijnen de boeren en pachters die land van het Kapittel bebouwen 'op een hoffdach', zoals men dat noemt. Daar worden de zaken die de boeren aangaan besproken en dragen sommigen een voor de administrateurs bestemde belasting af. Een soortgelijke bijeenkomst vindt plaats op de vigiliedag van Sint Andreas. In de oogsttijd en tijdens het inzamelen van de garven en tienden, van begin augustus tot eind september, zijn de administrateurs ontslagen van de verplichting in het koor aanwezig te zijn. Dit geldt eveneens voor de andere dagen waarop ze afwezig zijn om de belangen van onze kerk te behartigen.

Ook krijgen de administrateurs de resten van de kaarsen die op hoogtijdagen ontstoken worden - twee, elk van een half pond. Verder zorgen ze voor de benodigde was voor Maria-Lichtmis. Iedere aanwezige kanunnik krijgt dan een kaars van één pond en een vicaris, evenals de ambtsman en de raadsleden, een kaars van een half pond. De thesaurier draagt 8 pond was voor deze kaarsen bij. Ook moeten de administrateurs op de vigilie van Sint Maarten voor houtskool zorgen. Dan kunnen de geestelijken die in de kerk dienst doen zich aan een vuur warmen als het koud is in de winter. De eerwaarde heer Jacob Stagge, vicaris van Sint Plechelmus, heeft hiervoor 32 Hollandse schilden bijgedragen.

Hoofdstuk 6. De thesaurier en het hoofd van de sacristie

De thesaurier (*schatmeester*) moet de was voor de kaarsen op het hoogaltaar leveren en ervoor zorgen dat er voldoende wijn en hosties voor de celebranten op het hoogaltaar aanwezig zijn. Ook moet hij erop toezien dat de koster nauwgezet waakt over de kerksieraden en de gewijde gewaden. Naar gelang de feesten en de tijd van het jaar moeten er passende gewaden klaargelegd en weer teruggelegd worden. Men meent dat de thesaurier het recht heeft een nieuwe koster aan het Kapittel voor te stellen. Er blijkt evenwel uit een verslag van de kapittelvergadering dat het de kanunniken waren die, toen er in het jaar 1591 een vacature was, deze functie aan Lambert Brouwer toekenden.

Onze kerkschat is gering en de schatkist heeft bijna geen eigen inkomsten. Alleen is het klooster in Oldenzaal jaarlijks 3 1/2 mud gerst aan de thesaurie schuldig, en Loman in Denekamp 6 schepel rogge. Het Kapittel voegt daar 2 mud rogge aan toe.

Morsch in De Lutte 2 pond was.

Egbertink in Albergen 1 pond was.

Lambertink in De Lutte 1 pond.

Het in 1614 opgerichte weversgilde beloofde jaarlijks 2 pond was te leveren. In oude registers staan ook de volgenden vermeld die regelmatig was leverden maar nu niet meer daartoe verplicht zijn.

Het klooster te Almelo 1 pond.

Medenbek bij Ootmarsum 1 pond.

Grubbe in Fleringen door Katman 1 pond.

Rimerink te Denekamp (tegenwoordig Rakkes) 1/2 pond.

Lichtenberg bij Weerselo vanwege een stuk nieuw ontgonnen land 1 pond.

De heer Thomas in Denekamp 1/2 pond.

Het weversgilde is op het feest van Sint Severus (*Severinus?*) jaarlijks 2 pond was verschuldigd krachtens de toelatingsbrief die in oktober 1614 is verstrekt.

Jan Voort van Asblik vanwege het klooster in Frenswegen 1/2 pond.

Groot-Hunzet bij Geesteren 6 gosseler op Palmzondag.

De pastoor of de burgemeesters in Diepenheim 4 pond was.

Het klooster in Frenswegen 1/2 pond.

Hoedeken bij Rijssen 1/2 pond.

Geert Splinter in Markelo 1/2 pond.

De thesaurier is verplicht aan de kaarsen van de kapittelheren op het feest van Maria-Lichtmis 8 pond bij te dragen. De administrateurs van het Kapittel geven de rest. De sieraden, de gewijde vaten en gewaden waarop de thesaurier het toezicht heeft, zijn gering in aantal. De kerk is immers meermalen beroofd, vooral bij de laatste overval door de Geuzen. Ten behoeve van het koor beschikken we nu nog over een verguld zilveren monstrans die 13 à 14 pond weegt, het werk van een vakman; over drie verguld zilveren kelken waarvan er één groot en fraai bewerkt is. Verder over twee zilveren ampullen en een zilveren beker die bij het uitdelen van de communie gebruikt wordt. Tenslotte over drie verguld zilveren borstgespen en twee verguld zilveren knopen voor de kappen en twee zilveren kruisen voor de processievaandels.

Van de oude gewijde gewaden hebben we nog een goudfluwelen kap en een kazuifel met twee dalmatieken. Verder drie groenzijden kappen met een kazuifel en twee bijna versleten dalmatieken.

Dab zijn er drie nieuwe kappen van rode zijden dalmast, geschenken van zijne doorluchtige hoogheid Sasbout, aartsbisschop van Philippi en apostolisch vicaris. Hij schonk ook een kap van

witte zijde en een kazuifel met twee dalmatieken. Verder een rood kazuifel met twee rode dalmatieken, een paars kazuifel met bijbehorende dalmatieken en een zwart kazuifel met de dalmatieken die daarbij passen.

Bovendien schonk hij vier voorhangen (antependia), respectievelijk wit, rood, paars en groen. Tot zijn schenking behoren ook vier groene kleden om de kanunnikenbanken te bedekken, een rood tapijt voor het priesterkoor, enkele beurzen voor de corporales, kandelaars, corporales en nog enkele andere zaken. Vanwege deze en verschillende andere weldaden besloot het Kapittel hem een jaarlijkse memoriedag toe te kennen. Deze staat in het memorieboek opgetekend op 12 september, de dag van zijn bisschopswijding. Die dag zal tijdens zijn leven feestelijk worden gevierd en na zijn dood zal hij op die dag plechtig worden herdacht (*Van Vorden noteert in de marge: Zijne doorluchtige hoogheid Sasbout is op drie mei 1614 overleden. Moge zijn ziel in vrede rusten. Amen*).

Ook bezitten we nog een bijzonder mooi rood zijden kazuifel met twee dalmatieken, dat vroeger toebehoorde aan het nu helaas verwoeste klooster te Sibculo. Uit datzelfde klooster is bovendien een lichtgroen kazuifel met twee dalmatieken afkomstig. Het lijkt overbodig om de rest, voorwerpen van geringe waarde, gedetailleerd te beschrijven. De relieken van Sint Plechelmus zijn boven al ter sprake gekomen. Het hoofd van Sint Plechelmus wordt beheerd door de eerwaarde deken en de provisoren van de Sint Plechelmuskerk en wordt met enkele sieraden naast het Sacramentshuisje beneden in de kerk bewaard.

Hoofdstuk 7. De kerkmeester en de organist

De kapittelheren zorgen niet voor het beheer van de kerkfabriek maar de gezamenlijke parochianen moeten de kerk en het koor in goede staat onderhouden. Wel berust bij hen de zorg voor het herstel en onderhoud van het kapittelhuis en voor de kerksieraden en andere benodigdheden die dienen om de liturgische plechtigheden stijlvol te kunnen vieren. Omdat het Kapittel evenwel bijna geen hiervoor bestemde inkomsten heeft, was men zo verstandig te bepalen dat een nieuw benoemde kanunnik naast de een of twee genadejaren die zijn voorganger toekomen nog een heel jaar zijn inkomsten aan de kerkfabriek moet afstaan. Wel mag hij ervoor kiezen twee jaar lang zijn inkomsten met de kerkfabriek te delen.

De taak de jaarlijkse inkomsten van een jaar te innen berust bij de kerkmeester oftewel bestuurder van de kerkfabriek. Hieruit kunnen op aanwijzing van de kapittelheren de kerksieraden en andere benodigdheden worden aangeschaft. Eveneens verzamelt hij de inkomsten van de opengevallen beneficies, als ze niet onmiddellijk aan iemand kunnen worden toegewezen en de inkomsten die wegens of een andere reden niet worden toegekend.

De kerkmeester ontvangt voor zijn moeite uit de afzonderlijke kerkenkassen en de vrijgekomen beneficies jaarlijks twee mud rogge. Hij is verplicht ieder jaar aan de deken en het Kapittel een overzicht van ontvangsten en uitgaven over te leggen dat aan de wettelijke eisen voldoet. De kerkmeester heeft verder ook het recht bij de verdeling van het geheel van de prebenden (het prebendencorpus) vóór alle anderen, zelfs vóór de deken, een passend aandeel voor de kerkfabriek uit te kiezen.

Tevens is het Kapittel verantwoordelijk voor het grote orgel. De reparaties en het onderhoud alsmede de salariëring van de organist moeten uit de kerkenkas of uit de algemene kapittelinkkomsten bekostigd worden. Overigens vervult de vicaris van het Maria Magdalena-altaar momenteel de functie van organist. Hij ontvangt hiervoor van het Kapittel niet meer dan 5 mud rogge uit de voor de presentiegelden bestemde goederen (*Deken Van Vorden noteert hierbij: Bovendien ontvangt hij een kleine beloning voor het spelen van de Sacramentstloven. De orgeltrapper krijgt via de administrateurs van het Kapittel twee goudgulden op Pasen en*

hetzelfde bedrag op Pinksteren, Maria Hemelvaart en Kerstmis. In de Advent en tijdens de Vastentijd wordt het orgel alleen tijdens het Sacramentslof bespeeld).

Hoofdstuk 8. De schoolopziener, de school en de schoolmeesters

De zorg voor de school en het aanstellen en ontslaan van de schoolmeesters was van oudsher uitsluitend in handen van het Kapittel dat ook - naast andere voorzieningen - een speciale boerderij die de naam 'Schoolhave' kreeg, geschonken heeft. De hieruit verkregen inkomsten waren voor de school bestemd. In de loop van de tijd deden zich evenwel tal van moeilijkheden voor, vooral bij het innen van de inkomsten ten bate van de school. Omdat deze inkomsten door de talrijke problemen met onwillige schuldenaren dikwijls alleen maar via gerechtelijke procedures konden worden afgedwongen, leek het onze voorgangers gewent de raadsleden van Oldenzaal enigszins bij het toezicht op de school te betrekken. De bedoeling was dat zij met het hun verschuldigde gezag en op hun eigen kosten de schulden zouden opeisen en zich naar vermogen zouden inzetten voor de vermeerdering van de inkomsten van de school, zodat de jeugd door bekwame meesters in de katholieke godsdienst en in degelijke vakken kon worden onderricht.

Zo gebeurde het dat het stadsbestuur twee raadsleden als schoolinspecteurs aanwees die samen met hen die door het Kapittel waren aangewezen toezicht zouden houden op de school en de meesters. De aanstelling van nieuwe meesters behoefde evenwel altijd de goedkeuring van het Kapittel dat ook moest onderzoeken of ze oprecht gelovig waren en voldoende in de schoolvakken onderlegd, zodat men de jeugd met een gerust hart aan hen kon toevertrouwen. Het staat vast dat deze procedure bij alle meesters die tot dusver aangesteld zijn, is toegepast. Niettemin waren er ook daarna nog allerlei klachten over de gang van zaken bij het besturen van de school te horen. Daarom besloten de kapittelheren, op 19 november 1608 in vergadering bijeen, in het spoor van een prijzenswaardige praktijk van andere colleges een speciale en op dit ogenblik noodzakelijke functie ten dienste van het schoolbedrijf in het leven te roepen en in te stellen, zoals ze toen inderdaad in het leven geroepen en ingesteld hebben door te besluiten dat ze daartoe steeds één uit hun midden door stemming in de kapittelvergadering moesten kiezen om in naam, op gezag en met de bevoegdheid van het Kapittel op de school, rector en meesters toe te zien en alles in goede banen te leiden.

Hij kan optreden als vertegenwoordiger in deze van het Kapittel met hetzelfde recht, gezag, waardigheid en voorrechten als ook elders gelden - in het bijzonder evenwel bij de kathedraal van Deventer - waarbij de statuten en gebruiken van ons college evenwel onverlet blijven. De kapittelheren hebben de fungerende toezichthouder en zijn opvolgers een vast recht toegekend van twee mud rogge, die het Kapittel nog nader zal aanwijzen.

De school heeft tegenwoordig drie meesters, namelijk een rector en twee ondermeesters. De rector geeft les in het Latijn, de anderen aan de kinderen die alleen les in het Nederlands krijgen. De kinderen betalen een daalder lesgeld per jaar waarvan de meesters ieder een gelijk deel ontvangen. Het schoolgebouw staat naast het proosdijhuis. Voor een gedeelte dient het als woning voor de rector, de rest is voor de lessen bestemd. Bij de school staat nog een ander gebouw dat dienst doet als woning voor de jongste van de ondermeesters en nog niet lang geleden hersteld is. De schoolmeesters krijgen hun salaris in mei op kwitantie bij vooruitbetaling. Ze moeten daarvoor dus het komende jaar lesgeven. Behalve het minerval (*het door de leerlingen betaalde schoolgeld*) krijgen de ondermeesters jaarlijks ongeveer 70 gulden en 28 stuiver. De rector krijgt de inkomsten van de vicarie van het gasthuis maar is verplicht daar wekelijks door een priester minstens twee missen te laten opdragen. Het overzicht van de inkomsten van de vicaris van het gasthuis en de school komt nog aan de orde.

Tegen Sinterklaas kiezen de meesters een arme scholier als kinderbisschop uit, zoals dat heet. Eén van de kanunniken moet hem van een toog, laarzen en schoenen voorzien. Ook aan de beide kapelaans en de koster van die bisschop moet hij elk een paar schoenen geven. Verder is het gebruikelijk op Onnozele kinderen de kinderen te trakteren op een vat bier, één brood en een schouderham van een varken. Daarmee mogen ze zich samen met hun meesters, maar niet al te uitbundig, in feeststemming amuseren.

Op Sint-Jansdag gaan de kinderen met hun bisschop naar het klooster te Weerselo en worden er door de zusters onthaald. De kinderbisschop mag vanaf Sinterklaas tot Onnozele kinderen langs de huizen van de kanunniken gaan. Die moeten hun beurtelings een dag te eten geven. Iedere kanunnik is verplicht de bisschop eenmaal kleren te geven en bovendien 32 daalder, te besteden voor de school. Dat alles vervangt het vroegere gebruik om ten koste van grote uitgaven een feestmaaltijd te organiseren.

De meesters zijn verplicht de kinderen op zon- en feestdagen naar de preek, de mis en de vespers te begeleiden en erop toe te zien dat ze zich ordentelijk gedragen. Tevens moeten ze zorgen dat er elke dag twee leerlingen in het koor aanwezig zijn om de verzen te zingen. Op dubbele en samengestelde feesten en ook op zondagen zingen deze twee samen met hun meester in de metten de verzen van de eerste drie responsories.

Bij de processies moeten de kinderen met hun meesters aanwezig zijn en ook bij de catechismuslessen. Bij de vigilies (rouwgetijden) van negen lessen die op woensdagen en vrijdagen vóór de vespers gezongen worden, als een feest dat tenminste niet verhindert, zingen de jongens de eerste drie lessen met de responsories, de vicarissen de drie volgende en de kanunniken de drie laatste en wel zo dat de senior de op een na laatste zingt en de deken de allerlaatste.

Hoofdstuk 9. De pastoor en de kapelaans

Vroeger was de pastoor van de kerk in Oldenzaal maar werd er door de kapittelheren een bekwaam man als bedienaar (deservitor) of onderpastoor aangesteld. Hij kreeg een of twee helpers toegewezen die, evenals hijzelf, de eed van trouw aan het Kapittel aflegden. Vervolgens werd omstreeks het jaar (*jaartal door Rovenius niet ingevuld*) een prebende met het ambt van pastoor verbonden. Dan zou de pastoor zijn kapelaans gemakkelijker kunnen onderhouden en niet al te veel afhankelijk zijn van de welwillendheid van zijn parochianen, van giften en de zogenaamde stouwen (voor het bedienen van de sacramenten). Den te benoemen pastoor legt, als kanunnik en tevens als onderpastoor, de eed af de deken en het Kapittel te zullen eerbiedigen en gehoorzaamheid te betonen. Hij moet verder eerst de katholieke geloofsbelijdenis volgens het besluit van het concilie van Trente en de constitutie van Pius V uitspreken, voordat de deken hem in naam van het Kapittel de bevoegdheden als pastoor overdraagt.

Hem worden de volgende voorwaarden voorgelegd waarmee hij akkoord dient te gaan: Hij moet Gods woord zuiver, volgens de katholieke uitleg, zoals het door de rechtzinnige vaders en door de algemene Kerk verstaan en begrepen wordt, onderrichten en aan de gelovigen preken zonder het met afwijkende of ketterse elementen te vermengen. Doet hij dat niet, dan zullen hem in feite de pastorale zorg en alle overige inkomsten zowel van zijn kanunnikenambt als de overige die daarmee verbonden zijn, worden ontnomen.

De sacramenten moet hij volgens het tot dusver gangbaar gebruik van de Kerk binnen de stad, en als er geen gevaar dreigt ook buiten de stad, trouw aan de hem toevertrouwde gelovigen toedienen en hij mag aan de wijze van toedienen openlijk of in het geheim niets veranderen. Bij het biechthoren of in privégesprekken mag hij tegenover niemand een andere leerstelling verkondigen dan in openbare preken maar in alles moet hij steeds in overeenstemming met het

katholieke geloof handelen. De hem toevertrouwde bediening moet hij zonder enige veronachtzaming trouw vervullen en zonder uitdrukkelijke instemming van de eerwaarde heer deken en het Kapittel zowel binnen de kerk als daarbuiten geen onberaden nieuwigheden of veranderingen in de oude gebruiken van de Kerk aanbrengen. Hij zal pogen zo spoedig mogelijk een goede en degelijke kapelaan als assistent voor het afleggen van de gebruikelijke eed aan de kapittelheren voor te stellen en mettertijd, als het Kapittel daarop aandringt, nog een tweede kapelaan. Hij zal ze bij zich aan tafel nemen of op een andere manier in hun onderhoud voorzien.

Naar gelang de feesten en de tijd (van het liturgisch jaar) moet hij vanaf de preekstoel, gewoonlijk van 8 tot 9 uur, een preek houden. Zo kunnen ook de andere plechtigheden volgens de vaste orde en tijd plaatsvinden.

Zijn huishouding moet eerzaam zijn, alles wat verdacht zou kunnen lijken moet hij verre houden en in alles moet hij, vasthoudend aan de oude gebruiken, zijn ambt met ere vervullen. Hij moet beseffen dat hij de herder is in naam van de almachtige God en dat hij eens aan de hoogste herder verantwoording over de hem toevertrouwde gelovigen moet afleggen.

Bij bijzondere gunst ontvangt hij, om zijn kapelaans beter te kunnen onderhouden, als tiende priester in de rangorde, een vol aandeel in de inkomsten van de kanunniken, waarbij de statuten en gebruiken van het Kapittel onverlet blijven.

Hij moet eerbied en gehoorzaamheid tegenover de deken en het Kapittel aan de dag leggen. Mocht hij in een of ander opzicht tekortschieten, dan moet hij terstond uit zijn ambt gezet worden.

Wanneer hij van woonplaats mocht gaan veranderen en naar elders verhuizen, dan moet hij dat een vol jaar tevoren aankondigen en zowel zijn kanunnikenambt als pastoorsfunctie opzeggen. De kapittelheren is eveneens vrijelijk het recht voorbehouden ontslag te nemen, maar uitsluitend om zwaarwegende redenen. De pastoor woont alleen een kapittelvergadering bij als hij daartoe speciaal wordt uitgenodigd. Dat laatste is ongetwijfeld toegevoegd om te voorkomen dat hij in tijdelijke zaken, zoals die dikwijls in het Kapittel besproken worden, verwikkeld zou raken en van zijn zielzorgelijke werk zou worden afgehouden.

In zijn functie geniet de pastoor alle voordelen en rechten van het Kapittel, evenals de andere kanunniken. Naar gelang zijn leeftijd stijgt hij in rang en hij deelt ook in de smalle tienden. Wat de lasten van de pastoor betreft: hij moet zich in de bediening van de sacramenten en het verkondigen van Gods woord altijd ijverig betonen. Op alle zon- en feestdagen moet hij preken of de deken mocht op hoogtijdagen en plechtiger feesten zijn taak willen verlichten, wat hem vrijstaat. In de Vastentijd moet er ook tweemaal door de week, namelijk op woensdag en vrijdag, gepreekt worden. En in de Advent minstens op vrijdag. Op hoogtijdagen zijn er twee preken vóór de middag, de eerste om zes uur, de tweede om acht uur. De vicaris van Sint Anna moet op deze feesten na de middag om één uur eveneens preken en verder ook op de Maria- en apostelfeesten, op Kerkwijding, Sacramentsdag, Hemelvaart enz.

De pastoor moet ervoor zorgen dat op alle dagen van het jaar na de terts op het prime- altaar minstens één mis wordt opgedragen. Tegenwoordig moet in ieder geval op donderdag een mis ter ere van het Heilig Sacrament gezongen worden en op zaterdag ter ere van de Heilige Maagd. Op beide dagen wordt dan de mis van de dag gelezen. Is er een uitvaart, dan moeten de pastoor of de kapelaans een afzonderlijke mis lezen onder de hoogmis. Gewoonlijk wordt er dan zowel in het koor als bij het prime- altaar geofferd. De offergelden in het koor zijn voor hen die de weekdienst hebben en worden bewaard om op een speciale tijd te worden uitgedeeld. Maar de celebrant en zijn assistenten verdelen de grote munt die de naaste bloedverwant van de overledene volgens het gebruik offert, onder elkaar. De offergelden bij het prime- altaar zijn voor de pastoor.

Het is gebruikelijk dat de notabelen bij de begrafenis van een familielid zich aan de traditie houden dat de naaste bloedverwant op het hoogaltaar goud en zilver offert en op het prime-

altaar minstens 15 stuivers. Nu is evenwel de milddadigheid en godsdienstzin onder de mensen sterk verflauwd. Hopelijk is dat niet aan de geestelijkheid te wijten.

Overleden kanunniken en koorgezellen en ook kloosterlingen (als behorend tot de geestelijke stand) worden in processie naar het kerkhof gedragen. Mochten aanzienlijke leken om zo'n uitvaart verzoeken, dan moeten ze aan iedere kanunnik die aan de processie deelneemt 10 stuiver betalen en aan elke vicaris en meester 5 stuiver.

Op hoogfeesten, zoals Pasen, Pinksteren, Maria-Hemelvaart en Kerkwijding, zijn er twee gezongen missen aan het prime- altaar, de eerste om 5 uur 's morgens door de vicaris van het Driekoningenaltaar, de tweede om zeven uur door de pastoor. Op Kerstmis zijn er drie gezongen missen, zowel aan het hoogaltaar als aan het prime- altaar.

Op alle donderdagen door het jaar en gedurende het octaaf van Sacramentsdag worden er Sacramentsloven gezongen. Om dit lof ook in de toekomst zeker te stellen zijn er door verschillende gevers 500 gulden geschonken. Daarvan zijn er 200 tegen rente ter beschikking gesteld aan de boeren in Gammelke, die elk jaar omstreeks Hemelvaart 12 gulden en 10 stuiver betalen. Het Kapittel beschikt hiervoor over gezegelde stukken. De resterende 300 gulden heeft de drost van Salland Otto van Egmond nog onder zich, die daarvoor jaarlijks 18 gulden en 15 stuiver betaalt. (*Van Vorden voegt hieraan toe: Drost Egmond heeft deze terugbetaald. En vanaf de dag waarop de eerste termijn vervalt hebben boeren in Noord-Deurningen die 300 gulden waarover ze cijnsplichtig zijn*). Deze rentes worden omstreeks Allerheiligen als volgt verdeeld.

De administrateur of provisor die over de kaarsen gaat, krijgt 6 gulden omdat hij zorgt dat er tijdens de loven het jaar door 7 kaarsen branden en deze ook bekostigt. De pastoor krijgt 4 gulden. De provisor krijgt voor zijn moeite en omdat hij, indien nodig, met de zangers mee moet zingen, 4 gulden. De kapelaan krijgt 2 gulden, de organist 4 gulden en 10 stuiver; de koster krijgt voor het luiden en kleppen samen met de orgeltrapper 5 gulden en 10 stuiver. De twee ondermeesters ontvangen samen 3 gulden, de drie koorknapen in superplis één gulden en 10 stuiver.

Op alle zaterdagen en in de Vastentijd elke dag - zo ook op alle vigilies van de Mariafeesten en verder op dinsdag na Kerkwijding en op de hoogfeesten - moet er een Marialof gezongen worden. Om die loven, en ook de gezongen Mariamis op zaterdag, in de toekomst zeker te stellen geeft de broederschap van de Heilige Maagd bepaalde inkomsten aan de pastoor en de kapelaan, de schoolmeesters en de koster. Deze worden hieronder vermeld. De broederschap voorziet ook in de kaarsen bij de Marialoven. (*Van Vorden in de marge: Verder worden vanaf het jaar 1617 te beginnen met Kerstmis op alle zon- en feestdagen het hele jaar door 's avonds de vespers gezongen. Daarvoor heeft deken Hendrik Vorden 500 gulden bijgedragen. Het Kapittel zal daar tot in lengte van dagen verantwoordelijk voor zijn. Er bestaat hierover een gezegeld document, getekend door de hoogerwaarde Apostolisch Vicaris en proost Philippus Rovenius en het Kapittel*).

Voor de pastoor, tevens provisor, en voor de kapelaan, ook voor het bekostigen van de kaarsen 14 gulden en 5 stuiver. Voor de organist 6 gulden, voor de orgeltrapper 3 gulden, voor de schoolmeester en de leerlingen 5 gulden, voor de koster 3 gulden. (*Van Vorden voegt hieraan toe: Verder hebben verschillende personen in 1624 een fundatie gevestigd om het mogelijk te maken elke vrijdag ter ere van het Heilig Kruis een lof te zingen. Deken Hendrik Vorden schonk hiervoor 150 gulden, Albert Helmichs 75 gulden, Arnold Hemert eveneens en Rudolf Helmichs 40 gulden. De eerwaarde deken heeft zijn aandeel betaald, de overigen betalen tot dusver rente over hun aandeel*).

Wat de inkomsten van het pastoorsambt betreft: behalve de prebende en neveninkomsten vanuit het Kapittel krijgt hij van de Mariabroederschap jaarlijks 9 1/2 mud rogge.

Van de provisor van Sint Plechelmus 1/2 mud rogge. Van Durhoff voor de mis van het Heilig Sacrament 6 mud rogge.

Voor de jaargedachtenis van Arnold van Bevervorde wordt hem door het Kapittel uit het erf Lutikhuis één mud rogge toegewezen waarvan de helft voor de kapelaans is.

Van Bergman in Lemselo 3 schepel en één spint rogge. Aan de kapelaans valt 6 spint toe.

Vanwege Klein- Westerik wijst het Kapittel aan de kapelaans uit het erf Gysselink in De Lutte een halve mud rogge toe en uit de boerderij van Hendrik Kink of van de Kalendenbroeders één schepel rogge.

Uit het erf Karendryver heeft de pastoor 1/2 mud rogge.

Uit het erf Kannegieter 7 schepel rogge die hij gewoonlijk met de kapelaans deelt. Verder heeft hij buiten de Steenpoort een kamp die elk jaar gemiddeld 4 mud gerst oplevert.

Tevens ontvangt hij uit een andere kamp, gepacht door Albert Helmichs, één mud gerst en uit de kapittelkamp, waarvan Pennink de pachter is, 3 1/2 mud gerst. Een kleine tuin dichtbij deze kamp, vroeger in gebruik bij de weduwe Gamsink, brengt maar weinig op, wat ook geldt voor een ander tuintje bij de stadsgrachten. Wullen in Ravenshorst is ieder jaar twee goudgulden verschuldigd voor de predikant die de lijdensmeditaties houdt. De eerwaarde heer Maarten Foster had deze taak op zich genomen.

Bovendien geniet de pastoor het recht van vrije woning en heeft hij een tuin bij het kerkhof, terwijl het Kapittel voor het onderhoud van het huis zorg draagt of liever gezegd de parochianen, maar die hebben zich er sinds lange tijd niets aan gelegen laten liggen.

Wat de andere giften betreft die de pastoor van zijn parochianen kan ontvangen vanwege het toedienen van de sacramenten: we zouden het liefst zien dat dit toedienen geheel om niet gedaan werd. Dan zouden de leken de geestelijken niet van inheligheid kunnen beschuldigen, zoals nu zo vaak gebeurt en de pastoor zou zijn gelovigen met meer gezag kunnen leiden en hen zo nodig terechtwijzen. Toch wijzen we het niet af dat hij van de meer gegoeden een kleinigheid aanneemt, bijvoorbeeld 5 stuiver bij de doop van een kind, 30 stuiver bij het sluiten van een huwelijk, een paar kippen bij het afkondigen van de preekstoel en één stuiver bij het binnenleiden van een kraamvrouw. En wil iemand wat vrijgeviger zijn, nu, weldoen is hem niet verboden. Maar voor de armen moet alles voor niets gedaan worden.

Daarom is met het ambt van pastoor ook een prebende verbonden, want de pastoor mag niemand tot last zijn. We willen dat hij niets krijgt voor het biechthoren en dat hij er in ieder geval niet om vraagt.

Omdat de parochie Oldenzaal buitengewoon uitgebreid is en zich naar alle kanten ongeveer twee uur gaans rondom de stad uitstrekt en verschillende buurschappen, zoals men ze noemt, omvat (De Lutte, Lemselo, Gammelke, Dulder, Hasselt, Rossum, Volthe, Lutteke Driene [*Terhoente voegt hier nog aan toe: Deurningen, Berghuizen*]), stelt de pastoor voor de afzonderlijke buurschappen eigen dagen vast waarop de mensen tegen Pasen kunnen komen biechten. Op Passiezondag kondigt hij die af om groot gedrang te voorkomen wanneer allen tegelijk voor hun paasbiecht zouden komen. Voor de wijn van hen die te communie gaan zijn vaste inkomsten bij fundatie vastgelegd, de zogenaamde wijngelden (*vinalia*). Deze worden door de vicarissen beheerd, zoals verderop beschreven wordt. Het Kapittel voorziet in de hosties. De heer van Saasveld laat volgens een bestaand gebruik op Pasen onder hen die van verre komen om de communie te ontvangen, een in wijn gedoopt stuk brood uitdelen. Anders zouden ze misschien bij hun terugkeer naar huis jammerlijk bezwijken.

Het behoort tot de taak van de provisoren van Sint Plechelmus het altaar van ornamenten, altaarkleden, corporales, een kelk en dergelijke te voorzien, zoals uit de kerkrekeningen blijkt.

Voor eigen gebruik beschikt de pastoor of enkele onmisbare zaken: twee kelken, een Romeins missaal, een grote zilveren doos om de geconsacreerde hosties in te bewaren en een tweede kleiner doosje, dat in een zijden beurs wordt opgeborgen, om het Heilig Sacrament naar de zieken, vooral buiten de stad, te brengen. Verder een gesloten monstrans die tijdens de mis en de Sacramentsloven uitgesteld wordt en waarin het lichaam van de Heer meestal naar de zieken in de stad gebracht wordt. Tenslotte een kleine zilveren kelk voor de handenwassing na de

communie, zilveren busjes voor het chrisma en de olie van de catechumenen, nog een zilveren busje voor de ziekenolie en meer dergelijke zaken. Het is aan de pastoor te zorgen dat dit alles schoon en netjes bewaard wordt, dat er altijd geconsacreerde hosties zijn voor de zieken en hen die te communie willen gaan en dat de hosties minstens iedere maand vernieuwd worden. Verder dat de sleutels van het sacramentshuisje goed bewaard worden en alles eerbiedig en ingetogen gebeurt voor de eer van God en de stichting van de gelovigen.

Het altaar van de pastoor, ook het prime- altaar genoemd, is gewijd onder de naam van de allerheiligste Drieëenheid, van de bisschoppen Nicolaas en Martinus, en van de heilige Ursula, maagd en martelares. Er is bepaald dat het feest van altaarwijding elk jaar op de octaafdag van Pinksteren zal worden gevierd.

Hoofdstuk 10. De verblijfplicht van de kanunniken en de vicarissen en de presentiegelden

Een kanunnik of vicaris mag zich uitsluitend na de Vespers op de vigilie van Sint Jacobus (24 juli) aanmelden om zich bij onze kerk te vestigen of om betreffende zijn verblijf of afwezigheid een officiële verklaring af te leggen. Daarbij speelt het geen rol hoe hij zijn prebende verkregen heeft. Heeft een kanunnik zijn verblijf niet op die manier vastgelegd, dan kan hij geen enkele aanspraak maken op uitbetaling van zijn prebende. Tijdens het eerste jaar van zijn verblijf evenwel komt hem aan revenuen toe wat bij onze kerk gebruikelijk is.

Een kanunnik die zich op de zojuist aangegeven wijze aanmeldt om zich hier te vestigen, moet minstens achttien jaar oud zijn. Hij moet immers zijn kerkelijke functie serieus en waardig kunnen bekleden. Als de jongste in jaren dient hij in de processie onmiddellijk voor de vicarissen te gaan. En in het eerste jaar van zijn verblijf en de volgende jaren, zolang hij nog lessen op private scholen volgt, zal zijn inkomen even hoog zijn als dat van een afwezige kanunnik die zijn afwezigheid volgens de regels heeft gemeld. Alvorens hij naar een officiële school mag overgaan, dient hij al geruime tijd in de derde klas te zijn ingeschreven.

Wie zich meldt om hier als vicaris te gaan wonen moet priester zijn of tenminste de leeftijd hebben om dat jaar nog gewijd te kunnen worden. Een kanunnik die op het aangegeven tijdstip aangeeft zich hier te willen vestigen, is verplicht na deze aanmelding onafgebroken persoonlijk in Oldenzaal te verblijven en niet buiten de stad te overnachten. Hij moet na een jaar, wanneer de deken en het Kapittel daarom verzoeken, kunnen verklaren dat hij zich aan de voorschriften gehouden heeft. Is dat niet het geval, dan moet hij de inkomsten die hij uit zijn prebende ontvangen heeft, zowel alle gezamenlijk als ieder afzonderlijk, volledig teruggeven. Dit geldt zowel het algemene en het door de proost geadmistrateerde gedeelte als voor de dagelijkse uitdelingen. Verder moet hij in dit geval in een volgend jaar dat hem uitkomt opnieuw zijn vestiging melden en onafgebroken een jaar in de stad blijven. Hij zal zijn plechtige belofte gestand moeten doen. Weliswaar kan de deken en het Kapittel hem verlof geven enkele dagen en nachten afwezig te zijn, maar alleen wanneer er daarvoor een zwaarwegende reden bestaat, bijvoorbeeld een bezoek aan de bisschop of het ontvangen van wijdingen. Daarbij mag van list of bedrog geen sprake zijn.

Van oudsher mochten de kanunniken en koorgezellen van onze kerk ieder jaar zes weken uitstедig zijn. Naderhand werd dit tot acht weken opgehoogd, terwijl het voor de vicarissen ongewijzigd zes weken bleef. In later tijd was het de kanunniken geoorloofd twaalf weken in het jaar, achtereen of bij gedeelten, afwezig te zijn - voor de vicarissen gold acht weken - als ze maar zorgden dat anderen in de tussentijd hun taken overnamen.

De dagen van vertrek en terugkomst worden niet meegeteld, als die tenminste worden doorgegeven aan hem die de afwezigen noteert.

In dringende gevallen kunnen de deken en het Kapittel een langere verloftijd toestaan. Willen kanunniken of vicarissen zich buiten het dekenaat begeven, dan moeten ze hiervoor verlof vragen aan de deken of, bij diens afwezigheid, aan de senior. Als een kanunnik deze regels overtreedt, geldt hij als afwezig en niet verblijf houdend. In het betreffende jaar krijgt hij uit zijn prebende slechts zoveel als een kanunnik die zijn afwezigheid overeenkomstig de regels aangekondigd heeft, volgens oud kerkelijk gebruik ontvangt. Is een vicaris langer afwezig dan van te voren overeengekomen is, dan zal hij vanaf dat ogenblik alle voordelen en inkomsten van zijn vicarie moeten missen: die worden ten bate van de kerkenkas aangewend.

De kapittelheren hebben bepaald dat met name de zieken en zij die de gelofte om op bedevaart te gaan willen inlossen en verder ook zij die onderweg zijn om de belangen van de Kerk te behartigen, als aanwezig dienen te worden beschouwd. Wel geldt dat een zieke zijn ziekte vóór de tijden waarop de presentiegelden worden verdeeld, moet (laten) melden aan hem die het register van de afwezigen bijhoudt, als die ziekte tenminste niet algemeen bekend en langdurig is. Ook een bedevaartganger moet tijdig aan de deken en het Kapittel kennis geven van zijn pelgrimage. Anders wordt hij als afwezig beschouwd en zal hij zijn inkomsten missen.

Wenst een kanunnik of vicaris een aderlating te ondergaan, dan zal hij hiervoor verlof moeten vragen aan de deken of, bij diens afwezigheid, aan de senior. Dan mag hij drie dagen achtereen afwezig zijn, gaan en staan waar hij wil en zal hij al zijn inkomsten blijven ontvangen, als was hij aanwezig. Hij mag evenwel niet buiten de grenzen van het dekenaat komen, anders geldt hij toch als afwezig.

Verder heeft men bepaald dat zij die voor een bruiloft of een professie van kloosterzusters uitgenodigd zijn, als tegenwoordig beschouwd moeten worden, als ze dit aan hem die het verzuim registreert hebben meegedeeld. Eveneens is ieder geëxcuseerd die verhinderd is omdat hij een testament moet uitvoeren ofwel een doopplechtigheid of begrafenis moet bijwonen. Wie op pad gaat om zijn debiteuren te manen, kan erop rekenen dat zijn excuus naderhand geaccepteerd wordt. Maar gebruikt iemand dat als een dekmantel om aan een drinkgelag deel te nemen, of wijkt hij van zijn voorgenomen route af om ergens zijn lusten te bevredigen, dan moet hij weten dat God zijn bedrog zal straffen en dat hij - mocht het bekend worden - ook bij het Kapittel zijn straf niet zal ontgaan.

Wil een kanunnik vanwege een gegronde vrees voor zijn leven zijn verblijfplaats verlaten en is hij een standvastig man die zich niet iets inbeeldt, dan blijft hij zijn prebende en al het overige dat daarbij hoort behouden alsof hij tegenwoordig was. Wel moet hij de reden van zijn beduchtheid ofwel persoonlijk, als dat geen probleem is, ofwel via zijn zaakwaarnemer aan één of twee kanunniken in tegenwoordigheid van een notaris en getuigen, bekend maken. Daarbij moet hij onder ede verklaren dat hij vanwege die vrees en niet om een andere reden naar elders vertrekt en dat hij als die vrees verdwenen is, weer naar zijn vroegere verblijfplaats terug zal keren. Hij mag zich evenwel niet buiten de provincie begeven, of het moet zijn dat hij een ander wettig excuus heeft. Mocht het Kapittel hem willen oproepen, dan kan men hem zo gemakkelijk bereiken.

Blijft hij spoorloos dan krijgt hij niets van zijn prebende- opbrengsten. Hetzelfde is op de vicarissen van toepassing.

De kanunniken en vicarissen moeten om mee te delen in de presentiegelden tijdens de vigilies aanwezig zijn vóór de vierde les, bij de metten vóór de eerste, bij de vespers vóór het Magnificat en bij de missen vóór het epistel. Ze moeten in hun koorstoelen blijven tot het einde van genoemde officies of ze moeten om gegronde redenen aan de deken of aan hem die het verzuim optekent verlof hebben gevraagd weg te gaan.

(In de marge: onder hen die in de winter bij de metten aanwezig zijn verdeelt men vaste gelden die vanwege Klein-Westerik door het Kapittel verkregen worden: uit de kampen die men de Keizersmede noemt tegenwoordig 13 gulden en uit de tuin die de Haardbrink heet 7 daalder).

Wil men op de vooravond van Pasen, Hemelvaart en Pinksteren deelhebben aan de broodverdeling, dan moet men de gebedsdienst en de wijding van de doopvont bijwonen en op de vigilie van Hemelvaart aan de processie met de relikwieën deelnemen. Alleen de zieken en zij die het belang van de Kerk dienen zijn geëxcuseerd. Het Kapittel moet bepaalde personen opdragen de tijden van de afwezigheid te berekenen. Ieder jaar moet driemaal een overzicht worden gemaakt: over de periode van het Jacobusfeest tot eind november, van begin december tot eind april en van begin mei tot Sint Jacob. Er worden afwezigheidsbriefjes gemaakt die door de secretaris aan de afzonderlijke personen overhandigd worden. Op straffe van schorsing moeten deze het bedrag terugstorten dat ze vanwege hun verzuim verschuldigd zijn, zonder dat er enige aanmaning volgt.

De secretaris zal de nalatigen en weigeraars noodzakelijkerwijs als geschorst noteren.

Een kanunnik die niet deelneemt aan de processie op Maria-Lichtmis, krijgt geen waskaars, tenzij hij zich vanwege ziekte of werkzaamheden in het belang van het Kapittel kan verontschuldigen.

Hoofdstuk 11. De rangorde van de kanunniken in het koor en bij de verdeling.

De kanunniken die het laatst zijn toegelaten hebben de laatste plaatsen in de koorbanken en in de kapittelvergadering, totdat ze door de toelating van een of meer anderen in rangorde opklimmen. Ook zal de kanunnik die de laatste in de volgorde is, achteraan komen bij het kiezen van zijn deel bij de verdeling van de gemene tienden. Is een kanunnik overleden, dan behouden zijn executeurs-testamentair, wanneer ze zijn aandeel kiezen, de rangorde van de overledene vóór zijn dood.

De twee kanunniken die zich als laatste gevestigd hebben moeten op het koor toezien en in koorkappen dienst doen op de volgende hoogtijdagen en dubbele feesten: vanaf het Paasoctaf tot en met het octaf van Pinksteren, alle zondagen, op het feest van Philippus en Jacobus, Kruisvinding en Kruisverheffing, de feesten van de Heilige Maagd Maria, van de apostelen Petrus en Paulus, van Sint Maarten, van de kerkpatroon, en verder alle feesten met octaf. Geen kanunnik mag het evangelie lezen of een preek houden, als hij nog niet tot diaken gewijd is.

Op bovengenoemde plechtige en dubbele feesten die immers kanunnikenfeesten zijn en ook zo genoemd worden, moeten kanunniken en niet vicarissen bij de diensten aan het hoogaltaar de leiding hebben. Als iemand, die hiervoor vanwege zijn rangorde verantwoordelijk is, nalatig bevonden wordt, zal hij een disciplinaire berisping krijgen. Bij alle overige feesten zullen de twee vicarissen, die in de volgorde achteraan komen, in koorkap voor een goede gang van zaken bij het koor zorgen.

Op feesten met negen lessen zingen vicarissen de eerste vijf, de laatste kanunnik de zesde en de andere kanunniken de overige naargelang hun rangorde.

Op dubbele feesten zingen de jongens met hun meester, als ze aanwezig zijn, de eerste drie responsories, anders doen vicarissen dat. Vicarissen zingen de volgende drie en kanunniken de laatste drie. Op feesten met drie lessen zingen vicarissen de eerste twee en een van de kanunniken de derde (hier is door een andere hand bijgeschreven: En het eerste vers wordt altijd door een jongen gezongen, het tweede door een vicaris, het derde door een kanunnik).

Als een kanunnik recht kan doen gelden op volledige inkomsten doordat hij zich in het eerste jaar aan zijn verblijfplicht gehouden heeft en hij daarvan ontheven wil worden, zal het Kapittel hem tijdens zijn afwezigheid voor zijn levensonderhoud drieëneenhalve mud rogge, twee en een halve mud haver en zijn volledig aandeel in de grove inkomsten uit de proosdij verstrekken. Daaronder vallen evenwel niet de beursgelden die de proost gewoonlijk geeft. Heeft hij bij het aankondigen van zijn vertrek een kamp in gebruik, dan kan hij die twee jaar lang ten eigen bate

behouden. Daarna valt die kamp de verblijf houdende kanunniken toe en vindt de gebruikelijke keuze plaats.

Bij zijn toelating moet een kanunnik de administrateurs binnen twee weken een som van 44 daalder en 12 stuiver ter hand stellen. Twee daarvan zijn voor de koster of de geestelijke die voor de sacristie zorgt, één voor de secretaris van het Kapittel, de rest wordt evenredig verdeeld onder de kapittelheren. De pas gekozen kanunnik geeft bovendien gewoonlijk een maaltijd of een etentje voor de kanunniken en de koorgezellen. Een vicaris overhandigt bij zijn toelating de administrateurs 12 daalder, te verdelen onder de kapittelheren of eventueel ten behoeve van andere voor de kerk nuttige doeleinden te besteden. Personen die een beneficie genieten mogen niet oneerbiedig tijdens het officie de kerk binnengaan, in het schip van de kerk staan praten of blijven rondlopen, maar ze moeten zich bij het koor aansluiten en de psalmen meezingen. Ze mogen hun jachthonden niet naar de kerk meenemen. Doet iemand dat toch, dan dient hij een disciplinaire berisping te krijgen.

Vanaf de zondag waarop de geschiedenis 'Ik heb de Heer gezien' begint tot aan Paaszaterdag (deze niet inbegrepen) gebruikt men zwarte kappen. Uitgezonderd zijn de volgende dagen: het feest van Allerheiligen, Sint Maarten, Maria-Ontvangenis en Maria-Lichtmis, Maria-Boodschap, Kerstmis met de daarop volgende dagen, Driekoningen, in de processie en de mis van Palmzondag en in de mis en de voetwassing op Witte Donderdag. Op die dagen gaat men gekleed in witte kappen.

Hoofdstuk 12. De kanunniken die elders gaan studeren

Wil een kanunnik gaan studeren aan een te goeder naam en faam bekend staande universiteit, dan moet hij daarvoor verlof vragen. Dan zal hij alle grove inkomsten blijven behouden. Dat is dus het geheel van de prebende dat hem uit de verdeling toekomt en het aandeel in het koren dat de proost moet uitkeren. Daarbuiten valt het geld dat deze als beursgelden verstrekt, de smalle tienden en de neveninkomsten van het Kapittel waarvan hij, aangezien ze uitsluitend voor het Kapittel bestemd zijn, tijdens zijn studiejaren niets zal ontvangen.

Wel moet hij degene die tijdens zijn afwezigheid de dienst aan het hoogaltaar voor hem waarneemt, uit bovengenoemde inkomsten een redelijke honorering geven. Vanaf de dag waarop hij studieverlof gekregen heeft mag hij zich een jaar lang niet bij ons vestigen. In geval van ziekte mag hij wel terugkomen, maar geen dienst doen in de kerk en evenmin met de anderen in de dagelijkse uitdelingen de andere revenuen delen. Wil hij zich weer in onze kerk vestigen, dan moet hij dat daags voor het Sint Jacobsfeest melden en ook verder aan de gebruikelijke voorwaarden hebben voldaan. Let wel: de universiteit waaraan zo iemand gaat studeren moet een katholieke signatuur hebben en ze moet bekend staan om haar degelijk onderricht in alle wetenschappen. Dat hoeft men niet speciaal in Rome te zoeken. Verder is een kanunnik die wil gaan studeren verplicht de richting die hij gekozen heeft mee te delen ofwel persoonlijk ofwel via zijn zaakwaarnemer die daartoe wettelijke bevoegdheid heeft, niet eenmaal maar jaar na jaar. Dat is conform de regel die de achtenswaardige kapittelheren van de Deventer kerk voor hun studerenden hebben vastgesteld. Zo mag hij vijf jaar studeren, niet langer. Anders geldt hij als een afwezige kanunnik, als hij tenminste niet verkiest zijn persoonlijk verblijf te hervatten. Het komt immers voor dat de een of ander te kwader trouw onder het mom van studie in het leger gaat dienen of om een of andere gunst te verkrijgen een verre reis naar Rome maakt of iets anders onderneemt dat niets met studie te maken heeft.

Binnen twee weken na de aankondiging van zijn voornemen te gaan studeren moet hij zijn afgereisd. Wel mag hij ieder jaar gedurende zes weken de universiteit verlaten om de zijnen te bezoeken.

Hoofdstuk 13. Ruil of opgeven van prebenden. Het overlijden van de kanunniken.

Wanneer een kanunnik zijn functie in onze kerk verruult of opgeeft, hoe dan ook, zijn de inkomsten van het eerste jaar voor de kerkenkas. Dezelfde praktijk zal gelden wanneer iemand volgens de gangbare regels of door de gunst van de apostolische stoel het ambt van kanunnik verkregen heeft, tenzij zo'n nieuweling twee jaar lang de inkomsten van zijn prebende en de dagelijkse uitdelingen met de kerkenkas wil delen. Eerst na het verstrijken van die twee jaren en niet eerder zal hij dan de volledige beschikking over beide soorten inkomsten krijgen en pas na het einde van het derde jaar zal hij zitting hebben in de kapittelvergadering.

Wanneer een kanunnik zo maar van zijn prebende wil afzien en die wil opgeven of omdat hij die voor een functie elders verruult, dan mag hij in dat jaar van zijn verblijf profiteren van de toegestane verloftijd van twaalf weken. Is er meer tijd verstreken na de dag van het opzeggen dan geldt wat de teruggave van de genoten inkomsten betreft voor hem de bepaling van de verordening tegen residerende kanunniken die langer dan twaalf weken afwezig zijn. Aangaande de direct uit de prebende voortvloeiende inkomsten is geen enkel beroep mogelijk, maar de genoten presentiegelden en dagelijkse of jaarlijkse uitdelingen die hij tot de dag van opzegging heeft verkregen mag hij houden.

Sterft een kanunnik na het feest van Sint Jacob dan krijgt hij twee gunstjaren waarin zijn schulden kunnen worden betaald en zijn testament met de nalatenschap kan worden afgehandeld, het sterfjaar niet meegerekend. In die tijd blijft de opbrengst van zijn prebende, zijn aandeel in de graanuitdelingen door de proost en het gebruik van de kamp op zijn naam. Bij overlijden vóór Kerstmis geldt de regel dat, wanneer hij uit de dagelijkse graanuitdelingen of die welke eens in het jaar plaatsvinden zijn aandeel al ontvangen heeft, dit naargelang de dag van zijn overlijden moet worden terugbetaald. Maar wat hij tijdens zijn leven heeft verdiend valt daarbuiten. Is hij na Kerstmis overleden, dan zal hij als een afwezige worden beschouwd en dus, zoals gebruikelijk is, worden meegeteld onder hen die alle getijdenuren hebben bijgewoond.

De executeurs moeten eerst volledig teruggeven wat de gestorvene teveel ontvangen heeft, voordat ze de inkomsten van de gunstjaren mogen ontvangen. Bij overlijden moet een kanunnik voor die gunstjaren en om zijn nagedachtenis bij zijn medebroeders te laten voortleven uit zijn bezit zoveel aan de kerk nalaten dat daaruit minstens één mud rogge kan worden gefundeerd. Alleen klaarblijkelijke armoede of zware schulden (mits niet het gevolg van een weelderig leven, zinsbegoocheling of een ontaarde en schandelijke levenswijze) zou hem kunnen ontslaan van de verplichting tot een dergelijk legaat. Dit wordt aan het geweten van de executeurs overgelaten, die tevens gehouden zijn zulks te bewijzen door het opstellen van een inventaris van de nalatenschap. Naderhand werd een dergelijke fundatie die jaarlijks één mud rogge opbrengt op 20 daalders geschat. Als een kanunnik overlijdt in een periode waarin hij geen persoonlijke verblijfplicht heeft, ook tijdens zijn studie aan de universiteit, bestaat het recht op twee gunstjaren bovenop het jaar waarin hij overleden is. Voor elk van beide jaren zal aan de executeurs evenveel worden toegewezen als men gewoonlijk aan een afwezige kanunnik toekent die tijdig mededeling heeft gedaan van zijn afwezigheid.

Mocht onverhoopt een kanunnik zonder testament komen te overlijden, dan heeft hij geen recht op de inkomsten en revenuen van de gunstjaren en het jaar waarin hij gestorven is. Deze vervallen samen met al zijn roerende en onroerende goederen, kerkelijke en wereldse - zijn hele nalatenschap, ook dat wat zijn ambt van kanunnik hem heeft opgeleverd - aan de kerkenkas. Uitgezonderd is zijn overgeërfd familiebezit. Hetzelfde geldt voor de nalatenschap van een vicaris die zonder testament sterft.

De kanunniken moeten ook bij overlijden twaalf el linnen nalaten voor het maken van een albe. Van zijn kant geeft het Kapittel een oude albe om het lichaam van de overledene mee te

bedekken. De koster krijgt voor het luiden van de klokken, het kleden van het lijk en voor de kaarsen 3 goudgulden. Het gunstjaar dat vroeger de vicarissen goedgunstig was toegekend, is naderhand afgeschaft. Ook de pastoor wordt geen gunstjaar gegund, want dat zou ten koste gaan van zijn opvolger. Een enkele keer werd, zo lezen wij, aan de pastoor een gunstjaar toegekend op voorwaarde dat de executeurs ervoor zouden zorgen dat het pastoorsambt ten koste van de nalatenschap door twee geschikte kapelaans werd waargenomen.

Hoofdstuk 14. Enkele zaken die de eredienst gedurende het jaar betreffen.

Allen moeten zorgen de getijdengebeden in het koor duidelijk en devoot te zingen en naargelang de feesten enigszins meer gedragen en plechtig. Nooit mag men een volgend vers aanheffen voordat het vorige volledig gezongen is. Op plechtige en samengestelde feesten zullen de leiders van het koor de psalmen intoneren en hem die de antifonen intoneert, telkens een teken geven. De deken intoneert de eerste psalm bij de vespers, de metten en de lauden en de antifoon bij het Magnificat en Benedictus of bij zijn afwezigheid, de senior van de kanunniken of van de koorheren. Gewoonlijk is het de deken die alle psalmen voor het koor aan zijn kant intoneert en de senior- kanunnik doet dit aan de kant daartegenover. Op samengestelde en dubbele feesten zingen de twee jongste vicarissen het Invitatorium (*Uitnodigingszang, antifoon bij psalm 94*), op de plechtige de twee jongste kanunniken, op de hoogfeesten de deken samen met de senior.

In het koor mag nooit plaats zijn voor zaken als praten, lachen, ongepaste gebaren, heen en weer geloop en indutten. Minder ervaren zangers moeten oppassen dat ze de anderen niet in de war brengen maar ze moeten zich richten naar de beter getrainde. Het wieroken gebeurt op alle samengestelde feesten onder het Magnificat. Wat de overige ceremonies en de regels voor het staan, zitten en knielen tijdens het heilig officie betreft, moeten de jongeren en minder ervaren van de ouderen met meer ervaring leren. Zo kan alles naar behoren en volgens de regels verlopen. Is iemand om een wettige reden niet bij de getijdenzang aanwezig, dan moet hij wel beseffen dat hij toch op doodzonde verplicht is de getijdengebeden in zijn brevier te lezen en afhankelijk van tijd en verzuim zijn inkomsten te restitueren.

In ieder geval moeten op de hogere en dubbele feesten celebranten en assistenten op het hoogaltaar kanunnik zijn. Daarom dienen volgens de statuten en stichtingsbepalingen van onze kerk de tien oudste kanunniken priester te zijn. Dan kunnen ze zelf hun diensten verzorgen. De overigen zijn diaken of subdiaken. Anders zullen ze niet meedelen in de uitdelingen van het Kapittel en mogen ze in de vergaderingen niet meestemmen. Behoren ze nog niet tot het Kapittel, dan mag men hen niet toelaten maar moeten ze de jongeren voor laten gaan die wel aan de vereisten voldoen. Wanneer één of meer personen om zwaarwegende redenen hierin gedispenseerd zijn, zodat ze de vereiste wijding niet hoeven te ontvangen, dan zullen ze moeten zorgen dat op hoogtijdagen en feesten een andere kanunnik hun plaats inneemt.

Nooit, ook niet op de gewone weekdays, mag een priester naar het altaar gaan zonder diaken en subdiaken. Houdt men zich daaraan niet, dan zullen de schuldigen streng bestraft en beboet worden. Op alle plechtige en samengestelde feesten is er orgelbegeleiding bij de eerste vespers en de mis. En altijd wanneer het orgel bespeeld wordt, wordt de eucharistie door de kanunniken en koorgezellen aan het hoogaltaar gevierd en worden door de kaarsdragers tijdens het zingen van het evangelie twee brandende kaarsen vastgehouden. De celebranten en hun assistenten in het koor moeten hun dienst godvruchtig en eerbiedig vervullen. De diakens en subdiakens mogen alleen op hun zitbanken plaatsnemen als de dienst dat vereist. Verder blijven ze uitsluitend bij de priester staan of zitten, zoals dat hoort. Tijdens de dienst mag hun halskraag niet zichtbaar zijn, maar moet de amict die correct bedekken. De kruinschering van ieder moet in overeenstemming zijn met zijn rang en waardigheid en men dient zich bij de ceremonies aan de

regels van het Romeins missaal te houden. Geen geestelijke mag gekleed gaan zoals de mensen in het algemeen, maar ieder moet zwarte kleding dragen zoals past bij zijn stand. In het koor dient men alleen in toog en superplie te verschijnen, op straat in toog of minstens met een lange mantel. Af te wijzen zijn halskragen met plooiën, kant of borduursel evenals de zogenaamde Franse of al te losjes afhangende kragen. Geheel zijden, gestreepte of bonte kleding is uit den boze. De kanunniken moet zich in alles aan de kerkelijke voorschriften betreffende een eerbaar priesterleven houden. Dat geldt in het bijzonder voor soberheid, kuisheid en ingetogenheid. Nooit mogen ze hun roeping vergeten.

De devote gebruiken die onze voorouders voor de verkwikking van de zielen met instemming van de kerkelijke overheid ingesteld hebben, mogen niet in onbruik raken. Daarom hebben deken en Kapittel in het jaar 1613 besloten de volgende strikt na te leven regels aangaande volgorde en aantal van de missen die de pastoor en de vicarissen beneden in de kerk (buiten het koor) opdragen, vast te stellen. Met name de vicarissen moeten in alle opzichten hun verplichtingen nakomen zoals ze in het stichtingsdocument beschreven staan: iedere week dienen er minstens twee of drie missen opgedragen te worden en daarnaast bevatten de fundatiebrieven speciale voorschriften voor bepaalde feesten.

Er dient een vaste regelmaat te zijn bij het celebreren van missen zodat de mensen altijd in de gelegenheid zijn de mis bij te wonen. Daarom is de eerste mis 's zomers om vijf uur, maar 's winters, namelijk van Allerheiligen tot Pasen, om zes uur. Voor elke mis moet de kleine klok even geluid worden, dan kunnen de mensen bijeenkomen.

Op zondag leest de vicaris van het Driekoningenaltaar de eerste mis, aansluitend de vicaris van Sint Antonius de tweede en de vicaris van het Heilig Kruis de derde. Na de terts zingt de pastoor of zijn kapelaan de vierde mis. Daarna wordt er om acht uur gepreekt en om negen uur wordt de hoogmis gezongen.

Op maandag leest de vicaris van Sint Stephanus de eerste mis en de vicaris van de heilige Maria Magdalena de tweede. De derde wordt gecelebreerd door de vicaris van het Heilig Kruis en de vierde door de pastoor of de kapelaan. De hoogmis begint op het gewone uur.

Op dinsdag draagt de vicaris van de Heilige Maagd de eerste mis op en de vicaris van Sint Anna de tweede. De derde wordt opgedragen door de vicaris van Sint Antonius, de vierde door de pastoor. De hoogmis is op de gebruikelijke tijd.

Op woensdag rust op de vicaris van Jan de Doper de taak de eerste mis te lezen, de tweede is voor de vicaris van Sint Lambertus. De vicaris van de Driekoningen is met de derde mis belast, de pastoor met de vierde. De vijfde is de hoogmis.

Op woensdag leest de vicaris van Sint Jan de Doper de eerste mis en de vicaris van Sint Lambertus de tweede. De vicaris van Driekoningen celebreert de derde en de pastoor de vierde. Daarna volgt de hoogmis.

Op donderdag wordt de eerste mis opgedragen door de vicaris van de Heilige Maagd en de tweede door de vicaris van Sint Antonius. De vicaris van Sint Anna leest de derde mis en de pastoor of de kapelaan de vierde. De vijfde is de hoogmis.

Op vrijdag draagt de vicaris van Sint Lambertus de eerste mis op en de vicaris van het Heilig Kruis de tweede. De derde is voor de vicaris van Sint Stephanus, de vierde voor de pastoor.

De vijfde is de gezongen hoogmis.

Op zaterdag wordt de eerste mis door de vicaris van de Heilige Maagd opgedragen, de tweede door de vicaris van Sint Maria Magdalena. De vicaris van Sint Anna celebreert de derde en de pastoor of de kapelaan de vierde. Daarna komt nog de gezongen hoogmis.

Wie uit eigen beweging vaker willen lezen (celebreren) doen daar goed aan. Maar ze moeten de gewone diensten niet verstoren. Ze dienen dus vroeger te lezen of te wachten tot na de opheffing van de reguliere mis of althans niet tegelijk met een ander beginnen, zeker niet als de altaren naast elkaar liggen. Mocht iemand verzuimen op het voor hem vastgestelde uur te lezen, dan loopt hij telkens een boete op van tien stuivers, ten bate van de kerkenkas. Tijdens een processie

mag niemand lezen, nog minder onder de preek. Onder de hoogmis moet men zo weinig mogelijk lezen en dan nog uitsluitend nadat het evangelie is gezongen. Wel mag de pastoor of de kapelaan bij een uitvaart gelijktijdig met de hoogmis beginnen en eveneens op zon- en feestdagen na de processie.

Hoofdstuk 15. De tijd waarop de avonddienst voor de overledenen moet worden gezongen en de Requiemmissen.

De metten (avonddiensten) voor de overledenen werden vroeger dagelijks voor de vespers gezongen, wanneer er geen feest met negen lessen was. Later werd met toestemming van de bisschop besloten dat het voldoende was dat ze gelezen werden en wel als volgt: buiten de vastentijd twee maal in de week, op woensdag en vrijdag, of op een andere dag waarop geen feest met negen lessen valt; in de vastentijd driemaal in de week, op maandag, woensdag en vrijdag. En in de periode van Beloken Pasen tot Pinksteren eenmaal in de week, alleen maar met drie lessen (anders altijd met negen). Op de vigilie van Sint Jacob wordt vóór de vespers de metten met negen lessen gezongen. Vóór de tweede vespers van Allerheiligen wordt een vigilie met negen lessen gezongen. De lauden worden gezongen terwijl men in processie over het kerkhof trekt. Op Allerzielendag wordt in plaats van de metten een vigiliedienst met negen lessen gezongen. De getijden bidt ieder voor zich tot aan de vespers. Op de dag voor Sint Michiel wordt voor de vespers een vigiliedienst met negen lessen gehouden en terwijl men in processie rondtrekt over het kerkhof worden de lauden gebeden.

Op maandag in de week van Kerkwijding wordt vóór de tweede vespers een vigiliedienst met negen lessen gehouden, er wordt een katafalk in het koor geplaatst ter gedachtenis aan de weldoeners van de broederschap van de Heilige Maagd en onder het zingen van de lauden trekt men in processie over het kerkhof. De broederschap geeft hiervoor elk jaar drie schepel rogge, waaruit aan de aanwezigen brood moet worden uitgedeeld.

Op de dag daarop, die geen feest met negen lessen heeft, ante Nativitatem Domini....., moet een vigiliedienst met negen lessen worden gezongen voor de stichter van onze kerk, Balderik van Kleef, bisschop van Utrecht. De katafalk wordt tegenover het altaar geplaatst en de kapittelheren zingen de lauden, terwijl ze aan weerszijden van de baar staan opgesteld.

De lessen bij die vigilies worden alleen door de kanunniken gezongen behalve de eerste: de jongste vicaris is hiervan de zanger.

Wanneer de hoogmis voor de overledenen gezongen moet worden, is af te lezen van het bord dat de schrijver altijd in het koor ophangt. Tevens noteert deze daar in welke volgorde iedere dag het officie moet worden gezongen. Voor het maken van deze notities ontvangt hij jaarlijks 4 daalder. Op maandag wordt ook gewoonlijk, als geen feest dat verhindert, na de metten de mis voor de overledenen gezongen. Staat een feest in de weg, dan worden ze gelezen. Het Kapittel wijst er twee daarvoor aan, de één om samen met twee scholieren de koorzang te verzorgen, de ander om de mis te zingen. De eerwaarde heer Geert Toppink, vroeger deken van onze kerk, heeft deze mis gefundeerd en tevens de koster voor het luiden van de klok één mud rogge toegekend. Zie daarvoor het memorieboek op de laatste dag van december.

Hoofdstuk 16. Waarop men verder in de loop van het jaar dient te letten.

Het leek ons gepast hier maand voor maand enkele notities te laten volgen over wat men het jaar door in onze kerk in acht neemt en volgens de traditie moet blijven doen. We zullen ons tot het

voornaamste beperken, voor bijzonderheden kan men het Regelboek van het koor (Ordinarius, Ordinario Chori) raadplegen.

In januari.

Het feest van de besnijdenis van de Heer wordt plechtig gevierd: men gaat in witte gewaden, er wordt een preek gehouden en op het koor worden epistel en evangelie gezongen.

Op de volgende dag valt het octaaf van Sint Stephanus. Bij de eerste vespers begeeft men zich van het koor naar het Stephanusaltaar. Twee jongens met witte koorhemdjes en togen gaan - een brandende kaars in de hand - samen met een wieroker voor de dienstdoende priesters uit. Onder het zingen van de antifoon *Rubrum quem viderat* (...) keert men naar het koor terug.

Dan volgt het octaaf van Sint Jan. Evenals op de vorige dag daalt men na het Magnificat af, nu naar het altaar van Sint Jan de Evangelist of naar het Maria-altaar.

Daags voor het feest van de Verschijning van de Heer (Driekoningen) verricht de pastoor of de kapelaan na de eerste mis de traditionele wijding van het water bij de doopvont.

Op de dag van de Verschijning van de Heer gaat men in witte gewaden en wordt er om vier uur voor de metten geklept.

Op het octaaf van de Verschijning wordt na de eerste vespers bij de completen in plaats van de hymne de sequens *Laetabundus* (Vol blijdschap) gezongen en de rest, zoals aangegeven in het Ordinarium.

Bij de hoogmis wordt *Dies est laetitiae* (Dit is een dag van vreugde) in het Gloria ingelast, zoals het Ordinarium aangeeft. Zo worden de 'vreugdedagen' feestelijk afgesloten.

Op negentien januari viert men in het koor het samengestelde feest van de martelaar Patroclus. De eerwaarde heer Hendrik Rose, vroeger kanunnik van deze kerk, heeft hiervoor zes schepel rogge gefundeerd, op drie tijden door het Kapittel uit te delen (men zie hiervoor het memorieboek).

Op eenentwintig januari wordt het feest van de heilige Agnes, maagd en martelares, gevierd. Het is bijna een volksfeest. Zowel in de kerk als in het zusterklooster wordt gepreikt. Die dag worden onder de kanunniken en de koorgezellen op drie tijden twee mud rogge uit het vruchtgebruik van de kapittelheren verdeeld. Men raadplege hiervoor het memorieboek.

Op tweeëntwintig januari wordt in het priesterkoor het feest gevierd van de martelaar Vincentius. Onder de aanwezigen wordt op drie tijden drie mud rogge uit het vruchtgebruik van de kapittelheren uitgedeeld. Ook de koster krijgt zijn deel.

In februari.

Op het feest van de Zuivering van Maria (Maria Lichtmis) gaat men in witte gewaden. Na drie uur wordt de klok geluid voor de metten. Na de preek worden de kaarsen gewijd. Aan iedere aanwezige kanunnik wordt een waskaars van een pond gegeven, aan de vicarissen van een half pond. Zo ook aan de gouverneur, de burgemeesters en raadsleden, en de ambtman van de proost. Na de kaarsenwijding, gaat de deken voor in de processie rondom het kerkhof met het door drie burgemeesters gedragen Mariabeeld. De wieroker gaat voorop met twee acolyten. Bij de terugkeer gaat de deken naar het beeld van de heilige Maagd toe, plooit zijn stoel om de handen van het beeld als wil hij het naar binnen leiden en het goddelijk Kind een ontvangst bereiden. Hij zingt: *Cum introducerent* (Toen ze binnenleidden), het Mariabeeld wordt onder de kroon geplaatst en de processie houdt midden in de kerk stil.

Op het feest van Sint Agatha moet de koster de klokken luiden onder de opheffing.

Op het feest van de Stoel van Sint Petrus wordt er geen preek gehouden vanwege de verkiezing van een nieuw stadsbestuur, die traditioneel op die dag plaatsvindt. Wel onthoudt men zich van slafelijk werk.

Op de feestdag van de apostel Matthias moet door de administrateurs één goudgulden onder de aanwezigen verdeeld worden. Het is de opbrengst van een stichting van Ludolf ten Hoorne, kanunnik van deze kerk. Er wordt voor en na het middagmaal gepreekt.

Op Aswoensdag, de dag waarop de Grote Vasten begint, wordt de as voor de hoogmis gewijd waarbij de hiervoor bestemde gezangen worden gezongen. Aansluitend trekt men in processie over het kerkhof onder het zingen van het responsorium *Emendemus* (Laten wij ons leven beteren) en de litanie. Deze processie vindt eveneens op iedere vrijdag in de Grote Vasten plaats tot aan de Goede Week. De pastoor brengt de gewijde as mee van het hoogaltaar en deelt in het lager gelegen schip het askruisje aan de mensen uit. Er volgt ook nog voor de middag een preek, zoals dat iedere woensdag en vrijdag voor de middag gebeurt. Iedere zondag wordt er voor en na de middag gepreekt.

Op de eerste zondag van de vasten wordt er een voorhang in het koor opgehangen en worden de beelden met doeken bedekt. Op de zondagen schuift men de voorhang opzij. Vanaf maandag na de eerste zondag van de vasten tot Palmzondag wordt er na de terts een Requiem in het koor opgedragen. Deze wordt tot en met het offertorium gezongen en vervolgens als stille mis voortgezet, omdat de pastoor dan beneden in de kerk zijn mis begint te zingen.

In maart en april.

Op het feest van Sint Gregorius moeten onder de opheffing de klokken geluid worden.

Op het feest van Maria-Boodschap gaat men in witte gewaden en om half vier wordt er voor de metten geluid. Na het Benedictus herhalen twee scholieren, met twee brandende kaarsen voor het hoogaltaar geknield, driemaal: *Hodie Deus homo factus est* (Heden is God mens geworden). Ondertussen worden de twee grote klokken geluid. De administrateurs moeten één goudgulden verdelen. Men zie het memorieboek.

Op Palmzondag wordt om ongeveer half vier geluid voor de metten en ongeveer half acht begint de preek. Vóór de preek wordt de sext gezongen en vanaf dat ogenblik tot en met negen uur draagt men de albe. Na de preek worden midden in het priesterkoor de palmtakken gewijd waarna de plechtige processie volgt. Het kruis wordt op het kerkhof neergelegd en door de deken en de senior vereerd. De deken reciteert een gebed en draagt dan het kruis terug naar de kerk. Bij de doopvont staat men even stil, terwijl weer een gebed wordt geciteerd.

Op woensdag in de Goede Week wordt de voorhang neergelaten wanneer in het passieverhaal gezongen wordt *Ecce velum templi scissum est* (En zie, de voorhang in de tempel scheurde van een). Na de opheffing worden alle klokken geluid, daarna niet meer tot op Paaszaterdag het Gloria aangeheven wordt. Om drie uur 's middags wordt met een ratel het teken voor de completen gegeven. Om half vijf in de avond wordt met klepperend ratelgeluid het teken gegeven voor de zogenaamde Donkere Metten. De koster klopt, vergezeld door enkele jonge acolieten, op de deuren van de heren van het Kapittel. Zie de Ordinarius.

Op Witte Donderdag wordt om negen uur het teken voor de mis gegeven (*Van Vorden schrijft hierbij: en de prime, terts, sext en none worden volgens de traditie en het gebruik van het Romeins brevier met zwarte kappen gelezen*) zodat de plechtigheden om tien uur kunnen beginnen (*Van Vorden voegt hierbij: men legt de zwarte kappen af en draagt witte gewaden*).

Na de dienst wordt de heilige hostie in processie naar de daarvoor bestemde plaats overgebracht. Die hele dag en de volgende nacht moeten er onafgebroken enkelen aanwezig zijn voor de

aanbidding, minstens twee met stoel en superplie. De altaren worden ontbloot en dit blijft zo tot zaterdag. Zie hiervoor de rubrieken in het Romeins missaal.

Voor de Voetwassing zijn vaste cijnsen bestemd, te verdelen op Witte Donderdag: uit Westerik 9 gosseler, uit Leerkatte 9 gosseler, uit het huis van timmerman Anton Muller 9 gosseler en anderhalve stuiver, uit het huis van Ursula Witrok 9 gosseler. De administrateurs regelen de traditionele verdeling onder de armen van 3 goudgulden uit de Bunkermaat bij Zwolle.

's Middags om half drie wordt het teken voor de handenwassing gegeven. De deken draagt een paarse kap en omgordt zich met een linnen doek. Een subdiaken gaat hem voor met een wasbekken en wast achtereenvolgens de handen van de koorheren en ook van de acolieten. Dan volgt een diaken die met een linnen doek, die over zijn schouder hangt, de handen afdroogt. Een andere diaken maakt een kruisteken over de handen en kust ze. Intussen wordt het *Mandatum* (Het gebod; vgl. Joh. 13,34) gezongen. Daarna gaat de deken samen met twee vicarissen en de koster over tot de altaarwassing. Na deze plechtigheden wordt er om vier uur voor het volk gepreekt over de voetwassing en het laatste avondmaal van de Heer. De deken en zijn assistenten, alsmede de kanunnik die de Klaagzang van Jeremias zingt, krijgen een beker wijn. Van oudsher is het verder gebruikelijk dat uit de goederen van Morsch en Schult 14 schepel rogge worden uitgedeeld.

Op Goede Vrijdag worden om drie uur 's nachts de donkere metten gezongen. Daarna, tegen vijf of zes uur, is er een preek over het lijden van de Heer. Hiervoor kwam vroeger een pater uit Zutphen, maar tegenwoordig houdt de pastoor of iemand anders deze preek. Na negen uur wordt er geluid voor het officie (*Van Vorden in de marge: Om vijf uur 's avonds worden de donkere metten van de volgende dag gezongen maar eerst leest men de completen. Zoals ook in andere kerken gebruikelijk is worden de donkere metten 's avonds gezongen, onder grote toeloop van de mensen en met veel devotie, terwijl 's nachts maar een enkele geestelijke op komt dagen*). Hoe het officie geregeld is, kan men zien in de rubrieken van het Romeins missaal en de Ordinarius van ons koor.

Het kruis wordt neergelegd en de kruisverering vindt plaats. Vervolgens trekt men in processie naar de plaats waar het lichaam van de Heer te ruste gelegd was. Na het officie en het nuttigen van het lichaam van de Heer - dat zal omstreeks twaalf uur zijn - wordt het kruis naar het graf gedragen. Wat geofferd wordt voordat het kruis in het graf gelegd wordt, is voor de kerkenkas. Nadat het kruis in het graf is gelegd, gaat de deken met de twee oudste kanunniken (de senior en de subsenior), gekleed in paarse kappen, driemaal met het wierookvat rondom het graf. Intussen zingen de kanunniken met droeve en gedempte stem enkele responsoria bij de trappen van het koor. Wat in het graf geofferd wordt is voor de koster, maar de was en het geld is voor de thesaurier.

's Middags om vijf uur of iets eerder worden de completen gelezen. Onmiddellijk daarna worden de donkere metten gezongen.

Op paaszaterdag lezen de kapittelheren eerst de kleine uren in de gewaden die ze in de vastentijd dragen. Daarna leggen ze hun donkere kleding af, het vuur wordt bij de doopvont in het kerkportaal gezegend. Bij het teruggaan gaan de kruisen voorop, gevolgd door een acoliet en de schoolmeesters die de hymne *Inventor rutuli* (Gij die het stralend licht bedacht hebt; *Prudentius, Getijdenboek 5,1*) zingen. Daarbij staat men vijfmaal stil: bij de doopvont, bij het Allerheiligste, in het koor en ten slotte in het priesterkoor. Daar wijdt de diaken de paaskaars waarna de lessen gezongen worden. Vervolgens begeeft de deken zich samen met het koor naar de doopvont om deze te zegenen. Ondertussen wordt de litanie (*van alle heiligen*) gezongen. Teruggekeerd naar het koor zingt men plechtig de misgezangen. Onder de aanwezigen bij de wijding van de doopvont wordt één mud rogge verdeeld.

's Middags om drie uur leidt de deken de plechtige zang van de completen.

Op het Paasfeest wordt de hele stad 's nachts na twee uur door de koster met het geklepper van zijn ratel en gebons op de deuren uit de slaap gewekt. Om drie uur 's nachts begeeft de deken

zich met de seniorkanunnik naar het graf. Driemaal gaat hij wierokend om het graf, dan neemt hij het kruis en draagt het samen met de senior. Voorop gaan de kruisen, daarachter de geestelijken. Driemaal trekt men zo rond door de kerk onder het zingen van *Cum rex* (Wanneer de koning) met gedempte stem. Daarna wordt het hoger herhaald. De klokken worden geluid en het kruis wordt aan de zuidkant bij de trappen van het koor neergelegd en door de geestelijken en het volk vereerd. Het offergeld is voor de thesaurier.

Dan zingt men de metten en vóór het aanheffen van het *Te Deum* nemen de deken en de senior het kruis op terwijl ze zingen: *Surrexit Dominus de sepulchro* (De Heer is opgestaan uit het graf). Het kruis wordt naast de sacristie neergezet en daarvoor vier brandende kaarsen tot aan het einde van de none. Voordat het kruis uit het graf genomen wordt, moet het koor vijf psalmen lezen, namelijk *Deus Deus meus respice in me* (God, mijn God, zie op mij neer) met de volgende psalmen, waarbij het vers en gebed van het lijden: 'Heer, zie genadig op deze gemeenschap neer' aansluit. Ook wordt een mud rogge uitgedeeld. Zie hiervoor het memorieboek op 27 maart.

De eerste mis zingt men vóór het koor tot de offerande, daarna is er een korte toespraak tot zes uur. De gezongen mis aan het prime- altaar wordt voortgezet, waarna de eigenlijke preek volgt. Aansluitend gaat men in processie over het kerkhof, de deken en de senior dragen het kruis en de kaarsdrager en wieroker gaan voorop. Is men teruggekeerd, dan volgt de hoogmis en daarna wordt de none gezongen. Om één uur 's middags is er nog een preek, zo ook op paasmaandag.

Bij de vespers op Pasen en de twee volgende dagen gaat men na het Magnificat naar de doopvont, waar opnieuw het Magnificat wordt aangeheven en gewierookt. Men zie hiervoor de Ordinarius. Tegen de avond worden de lauden gezongen waarna de koster de afsluiting naar het koor opent zodat de mensen het kruis kunnen vereren.

In de paasweek - hetzelfde geldt voor de week na Pinksteren, Maria Hemelvaart en Kerstmis - moet iedere kanunnik, bij de deken te beginnen, één dag aan het hoogaltaar dienst doen en het korgebed leiden.

Op paasmaandag wordt om half vier geluid voor de metten. 's Morgens is tweemaal een preek en verder 's middags om één uur.

Op dinsdag na Pasen beginnen de metten om half vijf en is er maar één preek.

Op zaterdag na Pasen moet de koster het graf wegnemen. Bij de vespers daalt men na het Magnificat af. Dezelfde plechtigheid vindt op alle zondagen na Pasen tot Drievuldigheidszondag plaats. Na de processie blijft men in het midden van de kerk stilstaan waar de deken en de senior zingen *Crucifixum in carne* (In het vlees gekruisigd) en de twee jongste kanunniken antwoorden met zang vanaf de plaats van de koorprovisoren.

Op het feest van Sint Marcus is er geen preek. Men vast tot de middag en onthoudt zich de hele dag van vlees. Na de hoogmis trekt men in processie door de stad met het hoofd van Sint Marcus onder de zang van de Kruisdagen. Bij de terugkeer naar het koor zingt men *Da pacem* (Geef vrede), enzovoort. Tijdens de processie luiden de klokken.

In mei en juni.

Op de dag van de Kruisvinding daalt het koor bij de eerste vespers vóór het Magnificat onder het zingen van het responsorie *O crux* (O kruis) af naar het midden van de kerk. Nadat vóór het Kruisaltaar het gebed is gezongen, keert men terug. Valt dit feest of het feest van Philippus en Jacobus samen met de Kruisdagen, dan trekt men in wit gewaad met de processie mee.

Op de eerste dag na Kruisvinding waarop geen feest dat verhindert of - als dat de deken en het Kapittel goeddunkt - de dag voor de jaardag van de doorluchtige aartsbisschop Sasbout zaliger gedachtenis, vindt er een vigiliedienst met een mis plaats. De administrateurs verdelen 6 goudgulden van 20 stuivers onder de aanwezigen.

Op de Kruisdagen trekt men na de hoogmis in zwarte gewaden in processie tot even buiten de stad. Daar houdt de pastoor of de kapelaan een preek niet ver van de poort, als het niet regent. Na het lezen van het evangelie gaan de kapittelheren nog wat verder met de relieken die in de stad door twee kanunniken en daarbuiten door twee vicarissen gedragen worden. Op het veld wordt weer een preek gehouden. Vervolgens keert men naar de stad terug onder de door de boeken aangegeven gezangen. De administrateurs delen onder de bij de processie aanwezigen brood uit waarvoor twee mud rogge beschikbaar is. Ook de koster deelt hierin mee. Is er sprake van zware buien dan houdt men de processie binnen de kerkmuren en ook de preek wordt dan binnen gehouden.

Op Hemelvaartsdag wordt om drie uur voor de metten geluid. Evenals op Pasen is er vóór de hoogmis een processie met het kruisbeeld dat door de deken en de senior wordt gedragen. In het schip van de kerk houdt men stil voor gebed. Tijdens de hoogmis trekt de koster onder het Gloria het beeld van de Zaligmaker langzaam naar boven. Op de vigiliedag voor Pinksteren wordt het doopwater gewijd zoals op Paaszaterdag. Men zingt vóór de mis alle getijdenzangen. Onder de aanwezigen moeten broden uitgedeeld worden, een equivalent van twee mud rogge. Ook de koster krijgt zijn deel.

Het Pinksterfeest zelf wordt even plechtig gevierd als Pasen. Om drie uur luidt men voor de metten, voor de hoogmis is er een processie met het kruis, er zijn twee preken vóór de middag en één in de namiddag. Zo ook op Pinkstermaandag. Op Pinksteren en Pinkstermaandag zingt men na de none *Salve Regina* (Wees gegroet, koningin) en aan het slot zingen de jongens geknield voor het hoofdaltaar driemaal *Ave Maria*. Op de dinsdag na Pinksteren wordt om vier uur voor de metten geluid en in de morgen wordt eenmaal gepreikt. De octaafdag van Pinksteren is een plechtig feest. Alle gezangen hebben op de Heilige Geest betrekking, geen daarvan op de Drievuldigheid. Vóór de tweede vespers is er een vigilie van negen lessen en dan trekt men onder het zingen van de lauden over het kerkhof.

Op Sacramentsdag wordt het Allerheiligste in de eerste vespers uitgesteld, zo ook iedere dag daarna gedurende het octaaf. Bij het overbrengen zingt men *Tantum ergo* (Een zo groot mysterie), bij het terugbrengen na de vespers *Genitori Genitoque* (De verwekker, de verwekte). Onder de hoogmis zal de priester in de sequens driemaal eerbiedig *Ecce panis angelorum* (Zie het brood van de engelen) zingen, terwijl hij het Allerheiligste omhoog heft. Zie het memorieboek op de zesde juni. Na de plechtige misviering volgt een plechtige processie met het heilig sacrament door de stad. In de kerk teruggekeerd houdt men stil en zingt *Te Deum* (U God loven wij) en verder *O sacrum convivium* (O heilig gastmaal) met vers en gebed. Dan gaat men op naar het koor, zingt het *Genitori*, waarna de plechtigheid met de zegen wordt afgesloten. Gedurende het hele octaaf is er 's avonds Lof ter ere van het heilig sacrament, verzorgd door de pastoor met zijn assistenten. Op Sacramentsdag moeten 4 schepel tarwe verdeeld worden onder de celebranten en de vicarissen die de communie ontvangen.

Op het feest van de tienduizend martelaren op 22 juni zal er één mud rogge verdeeld worden onder hen die bij de metten vóór de eerste les aanwezig zijn. De koster en de organist zullen evenveel krijgen als een vicaris. Het grote orgel zal met feestelijke klanken de plechtigheid luister bijzetten. Op de zondag die het dichtst voor of na de Geboorte van Sint Jan valt, trekt men na de hoogmis in processie met de relikwieën of het Allerheiligste door de stad. Daarbij wordt om gunstig weer gebeden. Onder hen die bij de mis en de processie aanwezig zijn worden 7 schepel rogge verdeeld uit het huis van Joris van der Mark naast de proosdij. Bij het teruggaan naar de kerk wordt gezongen *O sacrum* en driemaal *Da pacem Domine* (Geef vrede Heer) met de bijbehorende gebeden.

In juli en augustus.

Op 15 juli viert men plechtig het feest van de heilige Plechelmus, de patroon van onze kerk. Vóór de metten wordt het hoofd van Sint Plechelmus dat in zilver gevat is, samen met andere relieken goed zichtbaar op het hoofdaltaar opgesteld.

Onmiddellijk vóór de preek is er een processie om het stadhuis en het kerkhof (*Van Vorden heeft dit in 'vóór de hoogmis' veranderd. In de marge noteert hij: In het jaar 1616 is dat gewijzigd omdat de mensen niet zo vroeg komen en er slechts weinigen aan de vóór de preek gehouden processie deelnemen. Nu ze verplaatst is tot na de preek, onmiddellijk vóór de hoogmis, is de deelname veel beter*). De twee jongste kanunniken dragen het hoofd van Plechelmus. Twee vicarissen, eveneens in kappen gekleed, dragen het reliekschrijn met de rest van het gebeente. De deken draagt het Allerheiligste. Teruggekeerd in de kerk, zet men het reliekschrijn in het koor en het hoofd van Plechelmus voor het prime- altaar. Het Allerheiligste wordt naar het hoogaltaar gebracht. Tegen het einde van de preek brengt een van de jongste kanunniken het reliekschrijn van Plechelmus uit het koor naar de preekstoel. Zo kan de deken of een ander die de preek houdt het aan de mensen kan laten zien. Vervolgens brengt dezelfde kanunnik de relieken naar het koor terug, waar ze vanaf de eerste vespers gedurende het hele octaaf in het midden opgesteld blijven.

Op de vrijdag na Sint Laurentius viert men het feest van de Doornenkroon. Mocht het feest van Mariatenhemelopneming op de vrijdag na Sint Laurentius vallen, dan wordt het feest van de Doornenkroon vrijdags vóór Laurentius gevierd.

Op vijftien augustus is het feest van Mariatenhemelopneming. 's Morgens vroeg om drie uur wordt er geluid voor de metten. Na de lauden zingt men de eerste mis aan het prime- altaar tot aan de offerande. Na een korte preek zingt men de prime en de terts. Dan wordt aan dat altaar de mis tot het eind vervolgd waarna de eigenlijke preek gehouden wordt. Vóór de mis trekt men in processie om het kerkhof en na de middag is er nog een preek.

Op zestien augustus viert men het feest van Sint Anna, niet alleen de geestelijken nemen hieraan deel maar ook het volk. Onder de aanwezigen worden twee daalders van dertig stuivers verdeeld. Koster, organist en schoolmeesters delen hierin mee.

In september en oktober.

Op vierentwintig september wordt een plechtige hoogmis ter ere van Maria gezongen voor een lang geleden behaalde overwinning. De dag voor het feest van de aartsengel Michaël vindt vóór de vespers een vigiliedienst van negen lessen plaats en men zingt de lauden tijdens een processie om het kerkhof. Op de feestdag zelf wordt 's morgens om half vier voor de metten geluid. Na de terts wordt in het koor een mis voor de overledenen gezongen tot aan de offerande (en verder gelezen). De pastoor draagt vervolgens de gezongen parochiemis op.

Op de zondag na Sint Michiel vieren we het feest van de wijding van onze kerk. Er is uitstelling van het Allerheiligste en ook de gewijde relieken worden goed zichtbaar opgesteld. Na de gezongen metten die om drie uur 's morgens beginnen, en de lauden, wordt een gelezen mis opgedragen in het koor waar ook gepreekt wordt. De tweede preek wordt vanaf de preekstoel gehouden op de gebruikelijke tijd. Daarna volgt een processie met het Allerheiligste met het hoofd en de andere relieken van Sint Plechelmus om het stadhuis en het kerkhof.

Teruggekeerd houdt men in het schip van de kerk stil en zingt men *O sacrum convivium* (O heilig gastmaal) met het gebed van het heilig sacrament. Dan gaat men terug naar het koor en intoneren de zangers *Terribilis est locus iste* (Vreeswekkend is deze plaats). Bij de doopvont wordt de none gezongen en vervolgens de zegen met het Allerheiligste gegeven onder het zingen van *Genitori genitoque*.

Op maandag na Kerkwijding werd vroeger gepreekt. Op de dinsdag daarna wordt er een plechtige Mariamis opgedragen ter nagedachtenis van de weldoeners van de broederschap van

de Heilige Maagd. Daags te voren is er vóór de vespers een vigiliedienst met negen lessen en een uitdeling door genoemde broederschap van broden die van drie schepel rogge gebakken zijn. 's Avonds wordt er een lof gezongen waarbij de leden van de broederschap met een brandende kaars in de hand aanwezig zijn.

Op de zondag na het feest van de heilige Calixtus wordt na de plechtige mis ter ere van de allerheiligste Drievuldigheid binnen de stad een sacramentsprocessie gehouden. Daarmee herdenken we de miraculeuze bevrijding van onze stad van de Geuzen in 1572 en tevens het weer in gebruik nemen van de kerk en het hervatten van de katholieke eredienst op zondag Septuagesima in 1628, hoewel de stad op 1 augustus 1626 door de Geuzen was ingenomen en de stadsmuren met de versterkingen waren gesloopt. Na de processie zal een plechtig *Te Deum* worden aangeheven en de administrateurs zullen op drie tijden onder de aanwezigen 42 stuivers verdelen. De kapelaans, de administrateurs, de organist en de schoolmeesters zullen hierin meedelen.

Het feest van de heilige Lucia op 19 oktober is te Oldenzaal geen feest voor het volk.

In november en december.

Op Allerheiligen wordt 's morgens vroeg om drie uur voor de metten geluid. Na de middag wordt voor de eerste vespers door de oudste kanunniken een vigiliedienst met negen lessen gezongen. Dat gebeurt ook op Allerzielendag zelf en men gaat in zwarte gewaden. De lauden worden gezongen terwijl men om het kerkhof trekt.

Daags na Allerheiligen worden de overledenen herdacht. In plaats van de metten is er een vigiliedienst met negen lessen waarna de kapittelheren met gedempte stem tot de vespers de getijden moeten lezen.

Vóór de mis zingt het koor om de zielen van de overleden gelovigen bij God aan te bevelen de psalm *In exitu Israel* (Bij de uittocht van Israël,) en de volgende tot *Memento Domine David* (Heer, wees David indachtig) met enkele gebeden. De mis wordt gezongen voor de overleden gelovigen en als Allerzielendag op een zondag valt, zingt men tijdens de processie *Domine qui creasti* (Goed die geschapen hebt), *Absolve* (Ontsla van schuld) en *Deus aeternae* (Eeuwige God).

Onder de kanunniken en vicarissen die op de feestdag van Sint Willibrord bij de eerste vespers, de metten en de mis aanwezig zijn wordt zeventig pond boter uit Duvendaal verdeeld. Na de vigiliedienst van Sint Maarten wordt door de administrateurs een schepel tarwe verdeeld. Tijdens de eerste vespers van Sint Maarten zal midden in het koor een kaars branden. Dit zal verder tot Kerstmis steeds in de metten het geval zijn en in de Advent ook in de vespers. De vicaris van Sint Jan de Doper zal hiervoor zorgen.

Op het feest van Sint Elizabeth doet de pastoor de vespers in het gasthuis. Hij draagt daar tevens een mis op met preek.

Op het feest van Maria-Opdracht verdelen de administrateurs één mud rogge uit het vruchtgebruik van het Kapittel. Dit feest wordt niet door het volk gevierd. Dat was vroeger wel het geval maar werd door de Hoogerwaarde Heer Sasbout afgeschaft.

Op de dag van de heilige Clemens worden 3 goudgulden en 4 stuiver uit het huis van de eerwaarde heer Elreborn verdeeld (*Terhoente noteert hierbij: tegenwoordig, in het jaar 1661, is het nog in bezit van de eerwaarde heer Everard van der Mark*). De koster deelt hierin mee.

De administrateurs zullen in de Advent voor drie kaarsen zorgen. Iedere dag in de Adventstijd moeten die in de completen bij de aanhef van de hymne *Veni Redemptor gentium* (Kom, Verlosser van de volkeren) worden aangestoken. Jongens van het koor knielen voor het hoofdaltaar met de kaarsen in hun hand tot aan het eind van de completen.

Daags voor Sinterklaas vierden de jongens vroeger tegen de avond met hun eigen kinderbisschop een soort plechtigheid die wegens ingeslopen misbruiken door de hoogerwaarde Philippus Rovenius in 1625 afgeschaft werd. Sindsdien komen de kinderen niet meer met hun verklede bisschop in het koor of in de kerk maar zingen ze in de school. Ze mogen de bisschopskleren, het eten enzovoort houden zoals vroeger maar niet met mijter en kap langs de deuren gaan bedelen.

De dag vlak voor Kerstmis, wanneer tenminste geen feest dat verhindert, wordt een vigiliedienst met negen lessen gehouden voor de zielenrust van onze stichter Balderik. De lessen worden alleen door de kanunniken gezongen, de lauden zingt men staande recht voor het hoofdaltaar.

In de Kerstnacht wordt om ongeveer elf uur 's nachts geluid voor de metten. De senior-diaken zingt, in een dalmatiek gehuld, de negende les op het doksaal. Twee kaarsdragers en een wieroker gaan voor hem uit. Terwijl het *Te Deum* gezongen wordt, kleedt de priester zich in zijn gewaden. Na dit gezang begeeft hij zich naar het altaar. De diaken en de subdiaken dragen ieder een brandende kaars en houden die bij de opheffing van de hostie enigszins omhoog, zodat de gelovigen ze beter kunnen zien. Na de communie intoneert de diaken de antifoon voor de lauden. Zo ook bij het *Benedictus* en als deze na dat lied herhaald is, keert de priester zich naar het volk en zingt *Dominus vobiscum* (De Heer zij met u) met het aansluitend gebed. Daarna herhaalt hij zijn groet aan het volk en de diaken zingt *Benedicamus Domino* (Laten wij de Heer prijzen). De geestelijken gaan naar de sacristie terug, kleden zich in andere gewaden en beginnen onmiddellijk met de tweede mis, die alleen tot en met de offerande gezongen wordt. De pastoor begint immers aan het prime- altaar zijn eigen mis te zingen.

De eerste preek is om ongeveer zes uur, de tweede om acht uur.

Dan volgt de processie. Bij de tweede vespers gaat het koor na het Magnificat naar beneden naar het Stephanusaltaar, waar de antifoon en een tweede Magnificat gezongen wordt en na een gebed keert het koor weer terug onder het zingen van de antifoon *Sancta et immaculata* (Heilig en onbevlekt).

Op het feest van Sint Stephanus wordt 's nachts om drie uur voor de metten geluid. Bij het negende responsorie daalt men af naar het Stephanusaltaar, waar het *Te Deum* en de lauden gezongen worden. Daar wordt vervolgens ook de mis gelezen en de eerste preek gehouden. De tweede preek is om acht uur op de preekstoel.

Bij de tweede vespers begeeft men zich na het Magnificat naar het Maria-altaar of dat van Sint Jan de Evangelist. Voor en na het Magnificat wordt de antifoon gezongen en na het gebed gaat men naar het koor terug.

Op de feestdag zelf van Sint Jan de Evangelist wordt om drie uur geluid voor de metten. Bij het negende responsorie daalt men af naar het Sint-Jansaltaar waar het *Te Deum* en de lauden gezongen worden. Vervolgens wordt daar de mis gelezen en de eerste preek gehouden. De tweede preek is om acht uur op de preekstoel.

Het was gebruikelijk dat de jongens met hun bisschop de tweede vespers van Sint Jan zongen. Maar omdat er misbruiken binnengeslopen zijn, zingen de koorheren nu het officie tot het eind. Pas na de completen houden de jongens met hun bisschop beneden in de kerk hun gebruikelijke plechtigheid bij de doopvont.

Op het feest van Onnozele Kinderen luidt de koster om vier uur voor de metten. Aansluitend worden alle getijden gezongen tot en met de vespers. Er is geen preek en het volk heeft geen feestdag. De jongens komen samen naar de mis en zingen met de koorheren mee.

Op de laatste dag van december, Sint Silvesterdag, is het gebruikelijk de mis in het kapittelhuis te zingen, waar sinds jaar en dag het Silvesteraltaar staat. Om half vijf wordt voor de metten geluid. Ook wordt er een preek gehouden: voordat het college van kanunniken werd gesticht, was Silvester immers de beschermheilige van deze kerk.

Tot zover deze beknopte notities over de diensten in de kerk. Dit lijkt voldoende. De rest kan men uit de Ordinarius van onze kerk putten en uit het memorieboek waar dit alles uitvoeriger behandeld wordt.

Hoofdstuk 17. De koster of sacristiemeester en zijn plichten.

De koster heeft als taak goed te zorgen dat de kerk op de juiste tijden geopend en gesloten wordt en netjes schoon wordt gehouden. Hij dient op de juiste tijd en volgens de regels voor de diensten te luiden. Vooral op zon- en feestdagen zal hij zo vroeg luiden dat het koorofficie op tijd kan zijn beëindigd en de preek op het vastgestelde uur kan beginnen.

Op hogere feesten zal er feestelijker geluid worden. De koster zal ook nauwlettend toezien op de kerkelijke ornamenten en de gewijde gewaden. Deze moeten gaaf en schoon bewaard worden. Naar gelang de eisen van de liturgie moeten de passende gewaden klaargelegd, opgevouwen en weer zorgvuldig opgeborgen worden. Al wat verder aan zijn zorg wordt toevertrouwd, moet trouw bewaard worden. Dat moet hij plechtig beloven wanneer het Kapittel hem als koster aanstelt en hij moet in alles achting en gehoorzaamheid aan de deken en het Kapittel betonen. In opdracht van de deken of bij diens afwezigheid van de senior zal hij het Kapittel bijeenroepen en alle andere orders trouw opvolgen. Hij moet ook zorgen dat er dag en nacht voor het Allerheiligste een lamp of kaars brandt. Dreigt er iets van het benodigde te ontbreken dan moet hij tijdig de deken, het Kapittel of de administrateurs en de thesaurier waarschuwen. Dan kan voor aanvulling gezorgd worden. Bij gebleken nalatigheid in deze of dergelijke plichten, moet hij naargelang de ernst van zijn verzuim of schuld gestraft worden.

Het inkomen van de koster.

Van het Kapittel krijgt de koster jaarlijks zes mud rogge uit de presentie-revenuen. Verder heeft hij de bloeditende uit Elferkink in Driene en twee daalders uit Deterdink in Lemselo. Hij krijgt één mud rogge uit de tuin van Moerbeke die nu van Craus Lubbert is, en eveneens van de broederschap van de Heilige Maagd wegens het Marialof. Tenslotte van iedere pachter en iedere kotte in de hele parochie jaarlijks een gast rogge, namelijk uit de buurschappen Dulder, Saasveld, Rossum, Volthe, De Lutte, Lemselo, Berghuizen, Lutlike-Driene, Deurningen, Hasselo en Gammelke.

Voor het luiden van de klokken voor het sacramentslof heeft de koster ... gulden en voor het luiden bij het Marialof, het Heilig-Kruislof en de feesten met een lof krachtens de fundatie van Hont één gulden.

Worden een kraamvrouw of pasgehewe vrouw de kerk binnengeleid, dan krijgt hij van ieder vijf stuivers. Daarvan moet hij evenwel aan de vicarissen van Sint Antonius, Sint Jan de Doper, Sint Laurentius en het Heilig Kruis ieder een half kaarsje geven. Verder ontvangt hij bij het dopen van kinderen van de peter en meter, die hij water aanbiedt om hun handen te wassen, zoveel als ze wensen te geven. Eveneens bedenken de zojuist gehuwden, die hij bij de huwelijksinzegening de vrede-stabel laat kussen, hem met een vrijwillige gift. Voor het verluiden bij sterfgevallen bestaat de volgende regeling: zijn er drie tussenpauzes dan wordt voor iedere pauze 2 gulden en 2 stuiver betaald. Zijn er meer pauzes, dan wordt er meer betaald, namelijk 42 stuiver voor iedere pauze. Duurt het verluiden meer dan één dag, dan zijn de kosten naar evenredigheid hoger. Van deze gelden ontvangt de koster telkens 9 stuiver, de rest is voor de kerkenkas. Wordt zonder pauze geluid maar met de grote klok, dan betalen de burgers 42 stuiver, de boeren maar 28, omdat ze moeten bijdragen voor ... Hiervan heeft de koster weer 9

stuiver, de rest krijgen de kerkmeesters voor de kerk. Wordt de Mariaklok geluid, dan heeft de koster recht op 10 stuiver. Luidt men de Plechelmus- of middagklok, dan op 8 stuiver. Als alleen de twee kleine klokken geluid worden, op 4 stuiver. Bij het overlijden van een kanunnik ontvangt de koster 3 goudgulden. Daarvoor moet hij niet alleen verluiden maar ook het lijk in een linnen doek wikkelen en tijdens de plechtige begrafenis de waskaarsen aansteken. Als de overledene priester was, zal de koster een kelk van was in de kist leggen. Bij het installeren van een nieuwe kanunnik krijgt de koster 2 daalder, bij de installatie van een proost vier Rijnlandse gulden.

Als iemand van buiten het Kapittel verzoekt een kapittelvergadering te beleggen, krijgt de koster 3 stuiver. Worden in het koor broden uitgedeeld, dan deelt de koster mee zoals een vicaris als hij daarbij volgens zijn plicht in toog en superplie aanwezig is.

Het is gebruikelijk op maandag na de metten in het koor een mis met assistentie voor de overledenen te zingen. De koster krijgt dan één mud rogge voor het luiden van de klok.

Hoofdstuk 18. De secretaris van het Kapittel.

Het is gebruik dat het Kapittel een secretaris benoemt, een officieel erkende notaris. Zijn taak is de belangrijkste zaken die in het Kapittel besproken of besloten worden, te noteren en zo nodig namens het Kapittel brieven te schrijven en die vervolgens van het zegel van het Kapittel te voorzien. Het moet iemand zijn wiens trouw gebleken is, katholiek en die een geheim weet te bewaren. Bij zijn benoeming moet hij zweren of beloven niets van wat er in de kapittelvergadering besproken wordt naar buiten te brengen maar de geheimen van het Kapittel trouw te bewaren. Naast de bijkomende baten ontvangt hij jaarlijks twee mud rogge van het Kapittel en wanneer een nieuwe kanunnik zijn zetel gaat innemen, één daalder van 30 stuiver.

Laatste wijziging: 22 dec. 2009. GG.